

המחבר
המחבר

בורשה

אגדות העיירה מתייחסות גם לר' ישראל בעש"ט, לפיהן ביקר בה פעמים הרבה, כאשר התבודד במערות וביערות עד בהרים הצפוניים של בורשה, לא הרחק מן הגבול עם גליציה. ידוע האגם שבו היה טובל הבעש"ט. יתר על כן: אחד מתלמידיו הראשונים של הבעש"ט, ר' וולף קיציס, הנזכר פעמים רבות בספר שבחי הבעש"ט, יליד בורשה היה והיה בן אשה אלמנה שכונתה "רייזל די פייוועלכע". האיכרים כינוהו Lupu Chitis. בביקוריו התכופים של הבעש"ט בבורשה דבק בו הנער ונדד אחריו לכל אשר הלך מורו. ברבות הימים קרנה גם עליו מהילת רבו ר' ישראל בעש"ט.

בין היהודים הראשונים שהתיישבו בבורשה מזכירים את ר' אברהם אדלר, בן-אחותו של הגאון והצדיק ר' שמואל שמעלקא הורביץ מניקולסבורג. לפי המסורת שבפי יהודי מארמארוש הגיעו למחוז בשנת תק"ל (1770) לערך שלושה אחים: ר' שלמה שקיבל את השם פרוכטר, שהתיישב באויבר-וויטווה; ר' מרדכי שקיבל את השם שטרן, שהתיישב בכפר סלישט; ואילו ר' אברהם קיבל את השם אדלר ובחר את בורשה למקום מושבו. שלושה אחים אלה הפיצו תורה וחסידות ברחבי מארמארוש ומצאצאיהם היו רבנים וסוחרים עצים ובעלי מנסרות עצים עשירים בכל המחוז. אלפים מיהודי מארמארוש היו צאצאיהם של שלושה אחים אלה.

מסורת בעל-פה זו קיבלה ביסוס היסטורי בתעודות שפורסמו ונדפסו בשנים האחרונות. במפקד היהודים של 1768 נרשמו בבורשה שני יהודים: אברהם יוסף, בעל לאשה ללא ילדים. מקצועו רוכל. משלם דמי-חכירה לשנה 60 פלוין. אין ספק ש"אברהם יוסף" דגן אינו אלא ר' אברהם אדלר (שם אביו היה יוסף). הוא היה יהודי אמיד, שכן רק מעטים מאד מיהודי מארמארוש שילמו בתקופה ההיא 60 פלוין דמי-חכירה. אין ספק שהוא לא היה רוכל, אלא חוכר אדמות מן האצולה המקומית, סוחר בתוצרת האדמה ובתוצרת היער. הרישום "רוכל" לא היה כנראה אלא מסוה בירוקראטי כלפי השלטונות, כדי שהללו לא יערימו מכשולים בדרך התיישבותו במחוז מארמארוש (פרטים נוספים על שלושה האחים ועל נסיבות התיישבותם במארמארוש ורישומם במפקד 1768 ראה במבוא ובערכים "אויברוויטווה" ו"סלישט"). היהודי השני שנרשם במפקד 1768 היה אברהם דוד, אף הוא זוג נשוי ללא ילדים. ואף הוא נרשם כרוכל. הוא שילם 40 פלוין לשנה דמי-חכירה. נראה שגם יהודי זה היה איש אמיד למדי. עליו אין בידינו ידיעות על המשיך פעילותו בבורשה.

במפקד של שנת 1830 נרשמו ראשי המשפחות בבורשה

כדלקמן: (בסוגריים מפי הנפשות)

אפטר הרש (7), סאבו שטרול (6), אדלר יאנקו (6), איציק שמעון (7), מושיקאוויטש אברהם (3), מושיקאוויטש דוד (3), שימון (7), שטיינמץ שמעון (6), אלמנט שטארנא

בורשה (ברוכנית: Borsă, בהונגרית: Borsa). עיירה לרגלי הר הפייטרוס (Pietrosul) — ההר הגבוה במדינה. כמעט כל תושביה יומנים.

אוכלוסייה יהודית

שנה	מספר	אחוז היהודים בכלל האוכלוסייה
1787	כ־50 נפש	
1830	250	7.1
1880	1144	
1890	1432	23.1
1910	1972	21.1
1920	2991	20.6
1930	2486	22.0
1941	2409	19.6

ראשיתו של הישוב היהודי

היהודים הראשונים הגיעו לבורשה בשנת 1750 לערך. הם באו מגליציה והיו ביניהם כמה סוחרים אמידים, שבאו לסחור. הם גם זכרו קרקעות לעיבוד חקלאי. הצלחתם המהירה עוררה את קנאת התושבים והיהודים נחזדו יסיבת התעשיותם כקורה בקניית זהב מפועלי המכרות שבסביבה. בעטיו של דיש זה נגזרה גזירת גירוש על יהודי בורשה, ללא חקירה ידעית. לאחר שנתברר שתפוקת הזהב נתמעטה בשל התדלדל לית מכירת הזהב ולא כישום היהודים קונים את הזהב, בוטלה גזירת הגירוש. מסורת עתיקה בפי יהודי בורשה קשרת את ביטול הגזירה בצדיק הידוע ר' מנחם כענדל מרימנוב, שאליו פנו יהודי בורשה בצר להם. כאשר שמע הצדיק את תלונות היהודים הפטיר: "הרי אין כלל זהב בבורשה". ומאז אמנם לא היפה יותר זהב כן המכרות.

האגדה מוסיפה, שהצדיק מרימנוב מסר ליהודי בורשה קמיע להצלחה וציה לשימור אותה בארון הקודש, שם היתה מונחת עד בלחמת העולם הראשונה. בימי המלחמה הפך הצבא האיסטרו-הונגרי את בית הכנסת העתיק לאורוות-סוסים וניפץ את כל ריהוטו. כולל ארון הקודש. לאחר המלחמה, כשפונה בית הכנסת כן הצבא נמצאה הקמיע בתוך אבוס. היהודים שיקבו את בית הכנסת העתיק והחזירו את הקמיע לתוך ארון הקודש החדש. בית כנסת זה לא היה בשימוש בין שתי מלחמות העולם, אלא בחגים, לשים הזכרת נישמות והזכירו גם את גישת ר' מנחם כענדל ב"ר יוסף מרימנוב, בעל המופת. יוצאי העיירה מספרים, שביטנות מלחמת העולם השנייה שוב געלה הקמיע ונתגלתה כחדש באורח פלא במדינת ישראל והיא שוכנה אצל אחד מיוצאי בורשה.

מעורה בחסידות צאנו וביחוד לאחר נישואיו עם בת של חסיד צאנו נלהב. נשאלת השאלה, כיצד הסכימה קהילת בורשה, שכל דבר חשוב בחיי הכלל והפרט בעיירה נחתך על-פי צו האדמו"ר מקאסוב, למנות רב מחסידי צאנו אין בפניו תשובה חד משמעית לשאלה זו. אך יש לזכור שתי השערות: (א) נראה שאנשי בורשה לא מצאו רב מחסידי קאסוב בשיעור קומתו של ר' יעקב צבי וואלדמאן בחריפות ובבקיאות; (ב) יש לזכור שר' חיים מקאסוב נפטר בשנת תרי"ד (1854), שנה לפני הבחרו של ר' יעקב צבי וואלדמאן. עם פטירתו חל פילוג בחסידות קאסוב, כשרוב יהודי מאראמארוש בחרו להסות בצל ר' מנחם מענדל מוויז'ניץ בעל צמח צדיק. שהיה בידדות רבה עם הגאון בעל דברי חיים מצאנו (אף בימי המרדלות הגדולה של צאנו-סאדיגורה לא התערב הצדיק מוויז'ניץ לטיבת גיסיו המותקפים). מותר אפוא להניח שבצל הצמח סמך ידו על בחירת ר' יעקב צבי וואלדמאן לרבה של בורשה.

חמש-עשרה שנה ניהל ר' יעקב צבי וואלדמאן את עדתו על מי מנוחות "בצדק ובמישר". אולם בשנת תר"ל (1870) פרץ משיב רב חסידים בין הרב ובין חלק ניכר, וכנראה רוב, מאנשי הקהילה. סיבת המחלוקת היתה התבטאותו של הרב אודות האדמו"ר מוויז'ניץ, שהיתה נראית בעיניהם כפוגעת ברבם הנערץ. אחד מן החסידים בבירשה הפטיר, שכיזון שמנחם בגימטריא צמח נמצא שרבים הוא בבחינת משיח. על כך הגיב הרב ואמר: "כי אמונה כזאת ועבודת האנשים המאמינים בה זרה". הקנאים לכבוד רבם החרימו את הרב "ואת כל המבקשים תורה והוראה ממנו". בלחצם של גדולי הרבנים, שפנו אל הקהילה בבירשה וגם אל האדמו"ר מוויז'ניץ עצמו, הושב ר' יעקב צבי וואלדמאן על כנו והמשיך למלא את תפקידו עד לפטירתו, ביום כו מנחם אב תרמ"ג (1883) בעיר וינה. (פרטים נוספים על המחלוקת ראה לקמן בציטוט מדברי מהר"ם שיק ובעל קול אריה).

ר' יעקב צבי וואלדמאן השאיר אחריו כתבים רבים, אך לא נדפסו. מן העובדות נדפסו כמה חידושים בירחון התורני "וילקט יוסף" וכתבי-עת תורניים אחרים.

תשובות אליו:

שו"ת דברי חיים, חלק ב, י"ד, סי' פט (תרכ"ד): לידידי הרב הגדול החריף ובקי השנין החסיד המפורסם לתהלה כו' מו"ה יעקב צבי נ"י אבד"ק בארשא יע"א. שאלה שרצו לתוש מחשש שכ' המדיכר קידושין שרא נבקעו הקרשים אשר המים הולכים ע"י למקוה ויהי המקוה נעשה ע"י כלי. שם, סי' צא (תרכ"ד): ... והנה בגוף הדבר של מעיינות כבר סיפק [?] עלינו הדבר מהר"ט ז"ל... ובפרט במדינתנו שהארץ רטובה מאד...

שם, אה"ע, סי' קעח: איש א' נפטר בלא בנים ויש לו אחין שם, נשואים ופנויים וגם קטנים. וגדול האחים הוא פנוי כעת והי' לו ב' נשים ומתי ויש לו ילדים מב' נשיו ורוצה לישא אשה והחוסקה הזאת היא שוטה ונזרפה דעתה ר"ל ואי אפשר לחלוץ לה אם ייבם איתה גדול האחין ואח"כ יגרשנה וישא אשה אחרת... הדרד הנכין... לקבל היתר [מאה רבנים] ויכתוב נא מעכ"ת לארץ הקודש להרב ר' שמואל העליר בעיה"ק צפת תיב"ב וישתדל לקבל היתר מח"ס [מחכמי ספרד] אשר שם ובמדינת הגר תשתדל אתה ובנאליציאן, ואם תזרו בזה בקרב הימים יהי היתר... יאל תשתדל בפלפולים לחלוץ או ליבם כי יוכל חי' לבא לידי מכשול בנקל יאל בינתך אל תשען...

מאיר (4), לאקס יוסף (5), קופלר שמואל (5), פנטר מרקו (1), אלמנת פנטר (2), מנדלאוויטש שלמה (7), מנדלאוויטש מרקו (6), פרוכטר ליב (3), לאקס הרשי (7), גליק הרש (8), שטיינניץ זליג (3), פולק פינטיע (8), זיכטר אנטישי (4), סאבו יוסף (3), מולדאוואן מאיר (7), סאבו יאנקו (9), אפשאן הרשי (6), אדלישטיין אברהם (7), טוב הרש (8), שטיין שמעון (8), לאקס ליב (7), אלמנת שטיינמץ לייב (5), טוב איציק (8), לאקס שמואל (8), אדלר משה (7), קינד יאנקו (3), גאנץ-קיון (4), אלמנת מריה ישראל (4), סובו (5), דסקל שבעון (6), פרומה ברוק (6), רובינשטיין לפיד (8), פסטרנק טוביה (8), שטיינמץ מרקו (5), ירוחם יאנקו (3), רונברג אברהם (3), ווידער מלך (6), מושקאוויטש יוסף (6), קינד שלמה (5), פולק שמואל (7), ווידר לאיוש (4), ישראל נילנדר (5), מושקאוויטש עבר (5), פולק יחיאל (6), מושקאוויטש לופו (2), פריד ישראל (3), אינדיג שמואל (6), שטר מרקו (6), שטרן ליב (4), גליק אטריק (2), מיהאי חיים (3), זיס הרש (3).

חיי התורה והחסידות

1. רבני הקהילה

מאז ראשית קיומה היתה קהילת בורשה נתונה תחת חסות צדיקי קאסוב, ר' מנחם מענדל בעל אהבת שלום ובנו בעל תורת חיים. הם דאגו לשוחטים, למלמדים ולמורי-הוראה. אליהם נסעו מרבית יהודי בורשה. בדורות הבאים הסתופפו בצל ממישיכי דרכם בוויז'ניץ, ר' מנחם מענדל הגר בעל צמח צדיק ובנו ר' ברוך בעל אמרי ברוך.

רבה הראשון של בורשה, עד כמה שידוע לנו, היה ר' יצחק אייזיק, שהיה גיסו של ר' מנחם מענדל שטרן, רבה של סיגט ונראה שהוא שהושיבו על כס הרבנות בשנת תק"פ (1820) לערך. קרוב לוודאי, שאף הוא, כגיסו, היה מחסידי קאסוב והמינוי היה כמובן על דעתו של הצדיק ר' מנחם מענדל מקאסוב והסכמתו. זה כל מה שידוע עליו. אין יודעים גם עד איזו שנה כהן בבירשה. גם בספרי השו"ת של רבני דורו לא מצאנו את זכרו. מכל מקום היה ר' יצחק אייזיק הרב הראשון בכל כפרי מאראמארוש ורק בעיר סיגט היה רב לפני בורשה. (מן הראוי להוסיף שבתשובת חתם סופר [ח"מ סי' נג משנת תקפ"ט] נדפסה תשובה "ל"ג הרב המאה"ג המופלג החרוץ בעל פיפיות כש"ת מו"ה ישראל נ"י אב"ד דגליל בארשע". אך כבר קבע החוקר הנודע בנימין זאב באכר, במפתח שלו לתשובות חתם סופר [מס' 164], שחלה כאן טעות-דפוס ובמקום גליל "בארשע" צ"ל "גליל בארניע", הלא הוא מחוז Baranya, מעבר לדנובה בדרום-מערב הונגריה).

בשנת תרט"ו (1855) נבחר ר' יעקב צבי וואלדמאן לרבה של בורשה. היה בן ר' מרדכי ליבוש וואלד אב"ד העלמעץ שבמחוז זמפלן. חתן ר' ברוך מרדכי בינדיגר אב"ד האנשוויץ שבמחוז שארוש. לפני בואו לבירשה ישב ר' יעקב צבי וואלדמאן באהנשוויץ סמוך על שולחן חותנו, שהיה מחסידי רופשיץ ולאחר מכן נסע הרבה לצאנו. הוא עזר לחותנו בתפקידי ההוראה. נראה שר' יעקב צבי וואלדמאן היה מנעוריו

שו"ת אבני צדק, או"ח, סי' י, יא: אם לסתור בית המדרש הישן לאשר יש שם בית הכנסת ובית המדרש וקלויו ומנינים קבועים...

שו"ת אירי וישעי, סי' טו (תרל"א): בנידון איש א' ושמו ר' יצחק מנחם ב"ר צבי דוב מקהילתו אשר נפלה זקוקה אחת לו ליבמה ונשטתית יאי אפשר לחלוץ לה וכעת שנתאלמן האיש הלז יאין באפשר לו להמתין עד שתשתפה... וכבודו הביא בשם הגאון מלבוש להתירו לישא אשה אף בלי היתר מאה רבנים אך דעת הגאון הקדוש מצאנו ג"י לא כן הוא... ושימתין האיש עד שישגי החתירים... הנה רואה אני דברי הגאון מצאנו ג"י...

שו"ת שאילה שלום, מהדורא תנינא, סי' עח: ...ובאמת רע עלי המעשה לעגן את האיש חנם עדי ישיג התרה ממאה רבנים... אכנס למלאות רצונו בזה וביותר רצון מחו' הרב הגאון הצדיק מצאנו שי' הנני גמנה גם אנכי להתירו לישא אשה... וצויתי גם לחתני הרב התריף צבי תאומים ג"י להמנות אתו עכו. ולאסוף חתימות מרבנים הסמוכים אין הזמן עמדי לריב הטרדית.

שנים רבות לא בחרה קהילת בורסה רב. בנו של ר' יעקב צבי, ר' משה עזריאל וואלדמאן, לא כהן באופן רשמי כרב וממלא מקום אביו אלא כדין. אך לכעשה מילא את כל התפקידים המוטלים על רב. הוא היה תלמיד בעל ייטב לב ונסע הרבה לצאנו. יהודי בורסה העריכוהו מאד בשל גודל צדקותו ולמדנותו, תכונות שעליהן לא היה חולק. יהודי מאראמארוש קראוהו "ספר תורה קטן", לפי שהיה נמוך קומה. אך כלא וגדוד תורה ויראה. ר' משה עזריאל וואלדמאן נפטר ביום י' ניסן תרצ"ד (1934).

הבחור יצחק הגר בנו של הרב מכורסה

תשובות אליו:

שו"ת פרי השדה, חלק ג, סי' סג (תרע"א): ע"ד שבא מכתב מהרב מקיספלינג... וכו' כתב כי ר' מענדל מענדלאוויטש היה

שו"ת בית שלמה, אה"ע, סי' צב (תרל"א): נדון איש א' משם ישרי יצחק מנחם ב"ר צבי דוב אשר נפלה לו שומרת יבם והיא נשתנעה ר"ל ואינה ראוי' לחליצה והאיש הנ"ל מתה עליי אשתו ונשארי לו יתומים קטנים... וכתב כ"ת שחתר למציא לו חתן לישא אשה על זקיפתו המשיגעת אף בלי היתר מאה רבנים והסכים על ידי הגאון ג"י אבד"ק לבוב ר' יוסף שאול נתנין... אמנם הגאון ג"י אבד"ק צאנו השיב לו כיון שאין עיניו כל כך יש להתחזיר להצריך היתר מאה רבנים משליטה ארצות יעשה כן. ע"כ דרש כ"ת ממני שאצטרף לדבר מצוה יי ב"ד הצדק... ואני כצטרף את עצמי לדבר מצוה זו להתיר...

שם, י"ד חלק א סי' סגד, (תרכ"ב): ע"ד שאלתו נדון ההרגילות אשר הדשים מקרוב באי למדינותינו וביותר למדינתכם בדיוק ז"ב. וזבנבינגן הנקראים בשם קוברצר העניר שנתחזיר קצת פדפיס על הכסירה הבאה עליהם מאנשי ארץ הסודס יראת נבנעי כלאכלם... והאריך כ"ת בפלפול עצום להתירים ישראל הו"ד... אמנם למעשה איני כחיר עד שיסכים להתיר יי כבוד ידיד עליון הרב הגאון המובהק הצדיק מהר"י שיחי אבד"ק צאנו ועוד א' מחכמי הדור המפורסמים... אם ישיג כחיה המובהק בכבוד הגאון הקדוש הנ"ל יתחיל להעתיקה ילשליחה אלי.

שו"ת מהר"ם ש"ס אה"ע, סי' קכה (תרל"א): וע"ד הנדון שאיש אחד בעירו בבני ר' יצחק מנחם שנפלה לפניו יבמה היא לא שם לבי וסג ינשא אשה אחרת ומתה יא נתיודע הדבר שיש לו יבמה ונשתנעה היבמה ואינה ראוי' לחליצה. ילדעת בעלתי ג"י נראה לי עיני דיוכל לישא אשה אחרת דאניס היא... אלא דלריוחא דבילתא דעתו שיתירו לו לישא אחר על יבמתו בתורת מאה רבנים ואין צריך להשליש שום דבר...

שם, י"ד סי' קכ"ח (תר"ל): לכהל עדה ישורון דק"ק פלוני בארשא... שמעתו ותרנו בטני מסיל מחצצים כגרי כדון בבירא דאתרא דיושב על כסא ההיראה בצדס ובמשיור חמשה עשר שנים בהתלכם יתמי כאנשי עירי החייבים בכבודו וימירו את כבודי בסלין ודירשים לגנאי את אכרי פיו כאלו נגע בכבוד הרב הצדיק וכי' שליט"א לזאת החרימו אותו ואת כל המבדקים תירד היראה מכניו. והרב ג"י עומד וצוחה דיעמדי עמי לפני בית דין הנרצה ואין שומע לו כאשר הועד לפני מהרבה יחידים סגילה בהתלכם וכאלו עולם הפקר... אבל לפי מה ששמעתי לא פגע הרב ברא דאתרא בכבוד הרב הצדיק הקדוש ג"י הנ"ל חלילה. ימה שהוכיח ואמר שאין יי דרד העבודה... לא עשה אלא כפי מה שמחוייב עליו מצות תיכרה... יעליכם כהל קדוש כהל פלוני = בארשא] אירא עד כתי תאכל חרב ותלהט אש בהרמות ונדודים. אין זה כבוד רבבכם הרב הקדוש שליט"א ילא נוחא לי למריהו ליכר כיו... יהרב הבאיה"ג ברא דאתרא עומד וצוחה כי גדול בעיניו כבוד הרב הקדוש כיו שליט"א... יחלילה לו לעשות כנגד כבודו. ואם בכל זאת לא סגי יעמדו עמו בפני ב"ד הרצ"י לטניכם... ואם בכל אלה לא תשכעו הרי אני מוכן יכניסו הצרה עצמי עם שאר רבנים הכפוסים להציל עשוק מיד עשה...

שני מכתבים נוספים בענין זה נדפסו בספר תולדות קול אריה ארד לקהילת בורסה והשני יר מנחם מענדל כוויניץ עצמי (תולדות קול אריה, עמ' תכ"ו): ...וקמו אנשים בויכח ירצה גדיל להרה ולגדף ולהוריד את הרב הג' התריף מו"ה יעריב צבי אב"ד דשם מכסא הרבנות. וזה המשה עשר שנים אשר נתחבל ליטם לאב"ד ינהג את הרבנות כבלי פרץ ועובר ד יבחרתו יהגר ייבם ילילה עם תלמידים מקשיבים ותולכים בתים. ועתה פערז פיהם בליעז ואת נפש ביתו ולשפוף דמי ודם זרעותי בהנאם קנאת אדמו"ר הצדיק ג"י... כי איזה שיט"ס יפתאים התפארו ואמרו וכתבו בפנקס כי צמ"ח בגיט"ס ייא מנח"ם ירבם כשיח. וע"ז אמר הרב כי אכינה כזאת יעבירת האנשים המאכזבים בה זרה...

האדמו"רייט. בשנת תשי"ג (1943) נאלץ ר' אלתר לברוח מבורסה בעטיה של הלשנה. לאחר מכן חזר בחשאי. כאשר נלקח בנו ר' יצחק עלידי ההונגרים למאסר בעיר סעליש יצא אחריו כדי לנסות לשחררו. הוא נשאר בסעליש והתגורר בבית חתנו ר' יעקב יוסף ווייס. האדמו"ר מספינקא של היום, ר' אלתר הוכנס לגיטו סעליש, משם גורס לאושריץ ועיה על הכוּד.

שם ונדחף ע"י אויטאמאביל ונשברו צלעיתיו וזה היה בעש"ק והגיד שמו ושם משפחתו... ובש"ק בבקר שבק לן חיים... על כן כותב זאת לאחיו שיבואו שמה ויקחו עמהם הכתבים והנחוצים לזה אודות תביעת ממון... וגם כי יש בו תקנת עגונא... והה"ג נ"י האריך במכתבו אם יש להתיר אשת מענדל הנ"ל ע"י מכתב זה...

שו"ת עצי חיים, אה"ע, סי' יז (תרפ"ג) : בענין העגונה אסתר רחל בת ר' יעקב פיש מבארשא שבעלה איזיק נפל במלחמה בשנת תרע"ו...

הרב מבורשה ר' אלתר הגר, בתו מלכה, חתנו, יבני ר' יצחק

תשובה אליו :

שו"ת יגל יעקב, אה"ע, סי' טו (תרפ"ז) : [התשובה דנה בענין אמצעי מניעה לגבר במקרה שנשקפת סכנה לאשה להתעבר].

2. דיינים יאדמו"רים

הדיין הראשון הידוע לגי היה ר' יצחק יריצברג, התמניתו כדיון באה לאחר פריץ המשבר ביחסים בין הרב יחזקיהו, שרובם היו כאמור חסידי וויזניץ ואלה רצו לראות איש

רבה האחרון של בורשה היה ר' אלתר מנחם מענדל הגר, בנו של ר' פנחס האדמו"ר מבורשה (ראה לקמן). נולד ביום ד כסלו תרנ"ז (1896). נבחר לרב בשנת תרפ"ד (1924). הוא היה אהוד מאד על "עמך" בשל פשטות הליכותיו. לדוגמה, בעת נסיעתו ברכבת מבורשה לסיגט לא חס על כבודו ולא נמנע מאיסוף כספים מן הנוסעים, למען העניים שהיה דואג להם. ואמנם, דאגתו לעניים לא ידעה גבול. היה נכון לתת להם את פרוטתו האחרונה. הוא לחם מלחמתה של תורה בעוז ולא נשא פנים לאיש כאשר המדובר היה לגדור גדרים נגד פרוצות שנתגלו בחומת הדת בישוב. עם פטירת אביו בשנת תש"א (1941) הושיבוהו חסידי בורשה גם על כס

מ"שלהם" יושב על כס ההוראה, לפחות כדיין. בצר להם פנו לרבם ה"צמח צדיק", שיבחר להם מורה הוראה והוא שם עינו על ר' יצחק וורצברגר, סוחר, אך תלמיד חכם מופלג ומופלא בהוראה, מוכתר במעלות התורה והיראה וידוע בצד-קוטו ובענותנותו. מתוך ענוה סירב לקבל על עצמו את עול ההוראה. כאשר פני חסידי וויז'ניץ שנית לרבם ענה להם: הרי בחרתי לכם ברי יצחק וורצברגר והוא יהיה לכם למורה הוראה. כאן כבר לא יכול היה לסרב ועזב מאחוריו את כל מסחריו ויישב על כס ההוראה עשרות בשנים. ר' יצחק כמו כן תפס ישיבה, הרביץ תורה לתלמידים שהיו מאוד קשורים אליו בנימי אהבה. ר' יצחק וורצברגר נפטר באיסרו חג של פסח תרס"ג (1903). השאיר אחריו דור ישרים יבורך תלמידי חכמים יראים ושלמים ובראשם בנו ר' יוסף מאיר וורצברגר, שהיה בעין רבי לחסידי אונטר-ווישווה (ע"ע). ואת בנו ר' חיים הרץ, ת"ה ויר"ש אהיב על הבריות ומקרבם למקום. על קבריו של ר' יצחק וורצברגר הוקם אוהל ואנשי בורשה הרבו לפקד את ציונו ולשפוך את צקון לחם בכל עת מצוא.

בין השנים תרס"ג—תרס"ט (1903—1909) מילא כהונה זו הגאון ר' חיים מרדכי יעקב גוטליב. הוא עמד גם בראש ישיבה קטנה בבורשה. כבורשה עבר לאויברווישווה ולאחר מכן לריזאוויליא. בעשר השנים האחרונות היה רבה של הקהילה החסידיית במיסקולץ, בה נפטר ביום ח תמוז תרצ"ו (1936). השאיר אחריו חיבורים רבים בעלי משקל ההולכים וגדפים על ידי צאצאיו (רשימת ספריו ראה בערך "אויבר-ווישווה"). בישיבה בבורשה נכתבו אליו התשובות הבאות על ידי רבו:

שו"ת עריגת הבשם, אור"ח, סי' קכט: ...וע"ד חטים משומרים אשר קנו לצורך הקהל ונמצאים בהם הרבה חטים מצומחים עד שאין סי' גזון אי שפיר דמי לסמוך על מה שכתב מרן הגאון דברי חיים להתיר אותן שנבררו...
שם, יו"ד, סי' קפו: בעובדא דאתא לידך אשר נשאלת באשה שאירע לה כאב אחר לידה... והרופאים שפטו שמויק לה הרינו ישאם תהר עיד הפעם תהי' בסכנה... ושאלת אם מותר לעשות לה איינשפריצונג אח"ת שלא תתעבר...

לאחריו כהן בדיינית בבורשה ר' גרשון שטויבר, שנספה בשואה.

תשובות אליו:

שו"ת קרן לדוד סי' קכה: ע"ד אשר נשאל מאחד שבתול הכועד פסח העל"ט בא בעל מלחמה ערל לביתו וביקש לאכיל ונתנו לו. ואחר האכילה אכר שיתן לו קמח וגערשטליי [גריסין] לשלומין עבור מה שאכל והשיב שאינו רוצה לקבלם כי אסיר לי ובפרט הגרשט"ל אינם ראויים לאכול. והלך הערל יחד אחר והגיה שם... והלך לו... ושואל אם הוא מותר או לא...

שו"ת יגל יעקב, חיי"כ, סי' ו' ותרע"ד: בדבר המשפט... בין מהר"צ ומהר"ו, שמהר"ו לזה מצות בבאנק עפ"י וועכסיל עם ערבותו של מהר"צ ולא השיגה ידו לשלם ועשה הבאנק אינטאבולאצאן על נכסי שניהם ולבסוף הוכרח הערב רי"צ לקבל החוב על שכמו ונתן וועכסיל שלו וגם וועכסיל הראשון נשאר לתוקף...

למעלה מעשרים שנה (תרנ"ג—תרע"ד, 1893—1914) ישב בבורשה גם אדמו"ר מפורסם, ר' פנחס ב"ר ברוך הגר מוויז'ניץ. חתן דודו ר' שמואל רוקח מסקול (אחי ר' יששכר דב מבעלזא). את נסיבת התישבותו של ר' פנחס הגר בבורשה

(ושל גיסו ר' שמואל דב חודרוב בפטריווה) מספר ר' מאניש פולאק בזכרונותיו (כתב"יד): בשעה שנפטר ר' ברוך מוויז'ניץ בעל אמרי ברוך ביום כ כסלו תרנ"ג (1892) השאיר אחריו שנים-עשר בנים וחתנים, שכולם היו סמוכים על שלחן החצר בוויז'ניץ. החסידים ההמומים והמיותמים טכסו עצה כיצד להקל את העול הכספי הכבד שרביץ על החצר והחליטו שיש לפזר את צאצאי האדמו"ר על פני ממלכת אוסטריה-הונגריה ולהושיבם במקומות שיש בהם חסידי וויז'ניץ. בגליציה התישבו 4 צאצאים (אוטינינה, הורודנקא, זאלישטשיק, קולומיי), בבוקובינה ארבעה (ממלא המקום בוויז'ניץ, שאץ, סטרוניץ, צירנוביץ) ושניים התישבו במאראמארוש, ר' פנחס בבורשה וחתן ר' ברוך, ר' שמואל דב חודרוב התישב בפטריווה (ע"ע). חסידי בורשה בפרט וחסידי מאראמארוש בכלל שמחו על התישבותו של הרבי הצעיר בקרבם. מיד עם בואו בלט האדמו"ר הצעיר בסגולותיו: למדן גדול בקיא בש"ס ופוסקים כאחד הרבנים המובהקים. בעיקר היה בקיא גדול בחכמת הח"ן. עובד ה' בתפלה בנוסח וויז'ניץ. שיחתו היתה נאה ואמרותיו קולעות. אלפים מחסידי מאראמארוש היו משכימים לפתחו ובורשה הפכה למרכז חסידי מוכר וידוע ברחבי המדינה. זמן קצר לאחר שקבע מושבו בבורשה הוקמה חצר, שכלל דירה רחבת ידים בצורת ארמון ובית מדרש גדול ("סאלאש"). זה היה הבנין הגדול וההודור ביותר בבורשה. אף החסידים — והם היו הרוב — שנסעו לאחיו הבכור לוויז'ניץ, היו מתחממים גם לאורו של הרבי בבורשה. לאחר מכן דבקו בו חסידים שהגדירו עצמם כחסידי בורשה בלעדיים. במלחמת העולם הראשונה נמלט הרבי מבורשה לבודאפשט. בתום המלחמה לא חזר לבורשה אלא התישב באויברווישווה. בשנת תרפ"ז (1927) עזב גם את ווישווה וקבע את מושבו בסיגט, בה נפטר ביום יג אדר תש"א (פרטים נוספים ראה בערך "אויברווישווה" ובערך "סיגט").

למעלה מעשרים שנה לפני בוא ר' פנחס הגר לבורשה, ישב בה ר' יוסף ב"ר יששכר בערצי לייפר, אחיו של הצדיק המפורסם ר' מרדכי לייפר מנאדבורנה (ראה עליו בערך "בישטינע"). בשנת תר"ל (1870) כבר ישב בבורשה (הוא בין החותמים על ספר רביד הזהב, לעמבערג תר"ל). מספרים עליו שמימו לא שח שיחה בטלה ואפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים לא היה סח. התנהג בפרישות יתירה וכמעט כל ימיו היה כרוי בתענית. ספר הזהר היה שגור על פיו כלסוגו. למרות חסידותו ופרישותו לא התנהג, כפי הנראה, בגינוי אדמו"ר. השתדל להתנהג כבעל בית פשוט והתפונס מחנות שאשתו החזיקה. אך יהודי בורשה עמדו על טיבו, הכירו במדרגותיו וחלקו לו כבוד וכן היו מזכירים עצמם אצלו לישועה והצלחה. ר' יוסף לייפר נפטר ביום ט תמוז [השנה אינה ידועה. ב"אוצר הרבנים" (מס' 8406) נקבעה שנת תרפ"ז (1927), אך נראה שנפטר כבר לפני מלחמת העולם הראשונה].

אם ר' יוסף לייפר מאס בהנהגה של אדמו"ר, הרי השאיר אחריו מספר רב של צאצאים שאמנם נהגו באדמו"רות. גם שני בניו, ר' יששכר בער ור' יחיאל, היו אדמו"רים. ר' יששכר בער לייפר היה חתן הרב מבורשה, ר' יעקב צבי וואלדמאן הנ"ל. ישב כמה שנים בבורשה. בשנת תרמ"ב (1882) ייב עדיין בבורשה (הוא בין החותמים על ספר תולדות אדם,

וכלכל הידוע בכל מלאכת כחשבת ידיעות העולם והניצנים...
סיגעט [בין השנים תר"ס – תרס"ח, 18 ע"ה].
כולל מבחר קטן של אפוריזמים מאוצר הפילולור של העמים.
דיא געזונטהייטס לעהרע (היגיינע), פיר אלע, וואס דיא
בעריהמסטע היגייניקער לעהרען וואס זאן ערדאלט דיא
געזונדהייט אונד אויסווייכט דיא קראנקהייטען... שאטלייא
תרס"ח, 100 ע"ה.

בינתיים נדפסו שני חיבורים נוספים (בכרך אחד)
מעובדו של ר' בן-ציון פיש בידי נכדו ר' יצחק מנחם פיש
(בן בנו ר' יהושע פיש מכארגרטין):

מחברת דברי חכמים ואגרת כתובה לידי מישרים במועצת
ידעת ונחומים לעמלים ומרי נפש מכתביו חכמי העמים לישור
נותיהם [כלומר: אוסף פתגמים יאפוריזמים]...

ספר תורת הבריאות... ליטא מדברי חכמי ישראל דכפוזרים
ברחבי ים התלמוד ותמצית ספרים גדולים שכתבו דכבי
הרופאים מאומית העולם...

תלאביב תש"ז 1979, 528 ע"ה.
קונטרס תורת הבריאות (ע"ה 352 ואילך), נכתב בראש שנים
החברה קדישא של בורשה, שר' בן-ציון פיש עמד בראשה.
שנים רבות, הפנקס שכור בבית מאראמאריש בתלאביב.
בעמ' 13 נדפס מכתבי של ר' בן-ציון פיש שנכתב לארץ ישראל
המובא להלן.

תשובה אליו:

שו"ת שאלת שלום, מהדורא תניינא, ס"ה י"ח: ...ראיתי את
דברי הרב [ר' יעקב צבי וואלדמאן] בק"ה ג"י אשר העתית
לי כבודך והנה הוא קורא חגר בדבר אשר ליבדתי וזכית
בספרי על מנהגן של רבים מישראל לעשית ציגארין בייט
אשר קשה עליהם לעשותם מעיינט כי כאשר יתבט דבר
יתקלקל ויתפרדו, יכתבת דאני רואה בזה איסור עפ"י דין
והרב דקהלתו דין בזה לאיסור משום מתקן מנא... ואני אישר
הלואי והוי העם פרוצים בעשית ציגארין בזמן היתר גדרים
בערות יבשאר כל רעבירות...

תלמיד חכם צעיר אחר בבורשה היה ר' שלמה לייב מגיד.
חתן ר' פנחס ווייסברג, תלמיד בעל עריגת הבשם, ממשפחה
מיוחסת, מגדולי המגיד מנאדבורנא בעל צמח ה' לצבי ירי לוי
יצחק מבארדיטשוב. לאחר מכן התיישב בפטריוזה, לבורשה
נשלחו אליו שתי התשובות הבאות:

שו"ת ערוגת הבשם, או"ה, ס"ה קל: ע"ד החטים המבואים
לשם על מצת שמורה מאיש מיוחס לת"ח וידע איך להתנהג
במצות שמורה משעת קצירה וזעה גמצא בתוכה הרבה
מצומחים ומבוקעים, וכבר פסק מע"כ תלמידי הה"ג מהר"י
ג"ל [גוטליב] נ"י דומ"ץ דשם להכשיר החטים ע"י בדיקה
יפה, ולענ"ד דיפה הורה...
שו"ת ציר יעקב, חלק א, ס"ה קפ"ה, תרס"ה: מה שהעשה
כת"ה על מ"ש תוס' ע"ו...

ר' מרדכי זיסמאן, חתן ר' שלמה לעבאוויטש מייסדי הדף
היומי בבורשה, נתן דעתו בימי מלחמת העולם הראשונה
לעורר את שאלת השמן הנעשה מ"זרעונים של שמש", דהיינו
גרעיני חמניות:

שו"ת מהרש"ג, חלק ב, ס"ה מג, תרע"ה: ...ואם כי האלה
זו שייד לרב מרא דאתרא ולא לאיש פשיט שאינו יושב על
כסא הוראה, מ"מ יען כי שאלתי היא בדבר שייד בני העלית
גדול עתה בזמן הזה לעניי ישראל בכיכוד העמים בסיבת
המלחמה, אמיתי להשיבו, אך לא יעשה מעשה וזית בהסכמת
מרא דאתרא... אם מיתר בפסח לאכול שמן הנעשה משיחים
של זרעונים של שמש... יבעתים הליו שאני שימן מצי...

פשעמישל תרמ"ב). בשנת תר"ן (1890) לערך קבע את מושיבו
בעיר אונגוואר, שבה היו חסידים מעטים, ואף-על-פי-כן עלה
בידו ליצור מסביבו חוג רחב למדי של חסידים. נפטר באונג-
וואר ביום כו ניסן תרפ"ג (1923).

בנו השני, ר' יחיאל לייפר, היה אף הוא אדמו"ר לחוג
חסידים בעיר מארושווא-ארהעלי שבטראנסילוואניה, בה נפטר
בשנת תרפ"ט (1929). ארבעה בניו ושני חתניו של ר' יחיאל
לייפר הפיצו את החסידות בנוסח נאדבורנה בכמה מעריה
הראשיות של טראנסילוואניה: מארושווא-ארהעלי, קלויזנבורג,
גרוסווארדיין, אראד, טמישוואר וביסטריץ.

3. מחברים ותלמידי חכמים הנזכרים בספרי השו"ת

אחד מגדולי הקהילה בבורשה היה ר' בן-ציון פיש.
נולד בשנת תר"ו (1846). היה סוחר אמיד ובעל מנסרת עצים
בבורשה. תלמיד חכם, משכיל וסופר מחונן. כתב בעתונות
העברית (בעיקר "הצפירה") בעד חיבת ציון והתפלמס עם
המשכילים המטיפים להתבוללות. (ח"ו סלונמיסקי עורך
"הצפירה" שאל בבדיחות-הדעת על טיבו של ה"דג" [=פיש])

ר' בן ציון פיש

המשונה ממאראמארוש המחונן בכשרון פולמוסי רב בסגנון
בוטה בלתי רגיל). לאחר מכן נאבק גם בעד הציונות המדינית
והמאורגנת ואף ניהל חליפת-מכתבים עם הרצל. בכך היה
יוצא דופן בעיירה בבורשה. אך כיון שהיה בעל בעמיו, תלמיד
חכם ומקפיד על קלה כחמורה, אדם אמיד ומגבדי הקהילה,
לא העיזו לפגוע בו. היה מחותנו של הגאון הנודע ר' שלמה
לייב טאבאק מסיגט בעל ערך ש"י (ר' אהרן פיש ב"ר בן-
ציון היה חתן בעל ערך ש"י). ר' בן-ציון פיש חיבר והדפיס
שני ספרים, בעברית וביידיש, שניהם בעילום שם (פרטים
נוספים עליו בפרק הבא):

מחברת משלי חכמים המורה שאלתיאל יורה דעה את תלמידי
העוורים אותו להקשיב דבריו ולשבצם במשל. ואלה שמותם
איתן האזרחי היודע כל חיה וכל בהמה אשר על הארץ. הימן
היודע כל שבץ השורץ על הארץ וכל החיה אשר במים...

של קהילת האדאס שליד מאטיסאלקה בהונגריה. אף הוא עלה על המוקד בקיץ 1944.

ר' שלמה יוסף מארקוביטש, נולד בכפר יועד (ע"ע). נשא את בתו של ר' זיידל פרוכטר מבורשה. בבורשה הרביץ תורה בישיבה קטנה. לאחר מכן הוזמן להקים ישיבה בעיר יאסי. בירת מולדובה. באמצע שנות השלושים נבחר לרבה של קהילת סקולען (הרבי הידוע מסקולען עבר לצ'רנוביץ). לאחר שהרוסים כבשו את בסרביה, התישב בצ'רנוביץ. כשהרוי מנים כבשו שוב את בוקובינה גורש לטרנסניסטריה, שם חלה ונספה לאחר יסורים מרים (פרטים נוספים עליו ועל מוצאו ראה בערך "יועד").

ר' לייבוש בער האלפערט, אף הוא מבחירי התלמידים בישיבת אויברוישווה. נולד בשנת תרס"ט (1907). בעת השריפה הגדולה בבורשה (ראה לקמן) נתמנה למזכיר ועד העזרה למען הנשרפים. בשנים תרצ"ח-תש"ט (1938-1949) היה רבה של קהילת וואסלוי שבמולדובה. לאחר המלחמה היה ממנהיגי אגודת ישראל ברומניה. בשנות החמישים נאסר על ידי הקומוניסטים. כצחוק הגורל נפגש בבית הסוהר הרומני עם הכומר דומיטרסקו, שהרבה לטהר עצמו בפני הרב האלפרט על מעשיו בבורשה בעת השריפה ולטענתו הוא שריסן את האיכרים שלא יפרצו לתוך העיירה. בשנת תש"ך עלה הרב האלפרט לישראל ושימש ברבנות בצפון תל-אביב.

הרב ליבוש בר האלפרט

הרב האלפרט נפטר ביום כ' אדר א' תשמ"א בן 72. פטירתו השרתה אבל גדול בחוגי היהדות החרדית. היה נערץ ומקובל על כל החוגים, נספד כהלכה בעתונות הדתית. חברו יבל"א רש"י גרוס כותב בין השאר: „רבי ליבוש בר התבגר והיה לאיש בטרם זמן. שמו הלך לפניו בהיותו עלם צעיר“; „בגיל 16 אנו מוצאים אותו בישיבת ווישווה כתלמיד מצטיין בישיבת בעל קרן לדוד. כאשר רבו הגדול נתבקש לכהן פאר בעיר סאטמאר הולך אחריו תלמידו החביב וידו לא זזה מתוך ידו. גם כשרבו יוצא לנופש מתלוות אליו תלמידו... כאשר רבנו רבי מנחם מענדל הגר זצ"ל עלה על כס הרכנות בעיר

היה בזה טובה גדילה לעניי ישראל ואפילו בינונים שלא ייכרחו לאכיל כל ימי הפסח מצה חריבה...

מצאצאי הרבנים והדיינים בבורשה נזכרים בספרות השו"ת:

ר' יעקב צבי וואלדמאן בן ר' מיכה עזריאל.

תשובה אליו:

שו"ת פרי השדה, חלק ד, סי' צ: על דבר מה שמסופק אם בשני וחמישי שיש רק ב' או ג' אנשים שלא שמעו קריאת התורה אם מותר לקרות בס"ת עבורם...

הב' חיים יצחק שטייבר בן הדיין ר' גרשון.

תשובות אליו:

שו"ת קרן לדוד סי' פג: ע"ד אשר פלפל בחכמה במה שנסתפק ושואל דמי שחטף כוס יין מחבירו וקידש עליו קידוש היום אם יצא ידי קידוש או לאו משום מצוה הבאה בעבירה.

שו"ת באר חיים מרדכי, חלק ב, סי' כד: ...ובדבר מה שהבאתי בספרי שו"ת בח"מ ח"א סי' ב... באשה שזרקה חלה לשרפה ונפלה לקדורה... והורה לאסור הקדירה עם התבשיל... ובדין לסניף על עדות אב לבנו בסמיכה להנאה...

שו"ת אפרקטא דעניא סי' קמח: במי שחטף כוס יין מחבירו וקידש עליו אם יצא ידי חובתו...

הב' אלטר ישראל (כנראה אף הוא מצאצאי ר' יעקב צבי וואלדמאן).

תשובות אליו:

שו"ת מהר"ם בריסק, חלק א, סי' עג: ע"ד אשר ביקשת להבינך את דברי הר"ה בחגיגה דף יט ע"א... שם, סי' עד: ע"ד השאלה בעירובי מקואות...

הב' יעקב וורצברגר מצאצאי הדיין ר' יצחק וורצברגר.

תשובה אליו:

שו"ת מהרש"ג, חלק א, סי' מט (תרע"ג): אשר שאלת חו"ד באשה שזה דרכה מקדם להדליק על ש"ק חמשה וארבעים נרית סטנים ורוב מתב אינם דולקים כלל עד הסעודה של ליל שבת... ורק ארבעה מהם הם גדולים ולכן שאל אם לא הי' טוב יותר שתדליק מכאן ולהבא פחות מהם ויהיו גדולים באופן שבמשקל יהיו שקולים כמו המ"ה הקטנים.

לחלימות התמונה כן הראוי להזכיר ארבעה רבנים צעירים מבורשה, שנבחרו לכהן ברבנות במקומות שונים: ר' דוד צימטבוים בנו של הגאון הנודע ר' פנחס צימטבוים ראב"ד בגרוסווארדיין למעלה בהמישים שנה. ר' דוד היה חתן ר' אלעזר שטיינמץ מבורשה (שהיה חתן ר' מרדכי יהודה לעזר אב"ד אונטרדאם ונאסאד). האברך ר' דוד צימטבוים הפליא את הכל בגאונותו. חלק ניכר מיהודי בורשה צידדו לבחור בו כרב העיירה, אך הדבר לא יצא אל הפועל. בשנת תרצ"ד (1934) נבחר למלא את מקום סבו (אבי אמו), ר' אריה ליב ברוינפלד רבה של עיר-הקייט קרעניץ (קריניצה) שבגליציה. ערב המלחמה הספיק להדפיס את ספרו חסדי דוד על יולחן ערוך אירח חיים (בילגורייא תרצ"ח). ר' דוד צימטבוים נהרג על קידוש השם בפולין.

ר' ברוך אברהם ריזל, מנכדי ר' יעקב צבי וואלדמאן, הדפיס חידושי תורה בירחון "דגל התורה" ובשאר כתבי-עת תורניים. אחד התלמידים המהוננים של ישיבת אויברוישווה של ר' מנחם מענדל הגר. בשנת תרפ"ז (1927) נבחר לרבה

17,439). אורכו של הכביש החוצה את בורשה כשישה ק"מ. יהודי בורשה היו נאלצים, איפוא, להקים לעצמם בתי תפלה רבים.

התפלה

בסוף המאה ה־17 ותחילת המאה העשרים הוקמו עוד שלוש בתי־מדרש ובין שתי מלחמות העולם נוספו עוד כמה. אחד מיוצאי בורשה, ר' גדליהו שטיין, בחיבורו על ביישה ויהודיה (כתב־יד), מונה את בתי־התפלה של בורשה. נביא את דבריו, כלשונם, שיש בהם, אגב, כמה ידיעות מסביב לבתי התפלה:

בית הכנסת העליון — נבנה ב־1840. נשרף גני וכיסה מחדש. הרבה תורה שמעו קירות האבן שבו ייתר מהמה — תהרים. שם היתה ישיבתו הקטנה של ר' גרשין הדין. הרבי התפלל בו בימות השבוע ולפרקים גם בשבתות. הרגשה לא נעימה רדפה את מתפללי בראותם את גגו (ומגדלו) של בית היראה הגבוה כנג בית מדרשם. כיום ציפה המגדל לעבר הכיכר בו עמד שכנו הקדוש כמנו — יאין זכר כי לתפילים דוירים סספית־בו אהו.

הסאלאש — ליד בית הרבי שהכיל כאלף מתפללים. בו גילו הילדים מרגל פולני בשעת התפילה וסורדו ליונגרים שתליו. בימי הכלהמה [הראשונה] שימש איריה לסיני חצבא. לאחר־ה"גאלי" ר' יעקב ריונברג יקנה את אבניו ושיקם ב"עץ חיים" שלו.

בית הכנסת "מדי חודש" (חודש חברה) צ"ש הסיים חדשי לשישה סדרי משנה. חסידו וייזניץ שפכו בו את שירם. בניו היה מעץ והתפללו בו ולכדו בו בוקר יערב. בעלי־התפלה שלו היו אברכים שהולם נאה, כר' יעקב ויצברגר, ר' שלמה יוסף מרקוביץ ועוד.

בית כנסת "עץ חיים" — בית התפלה של אנשי העמל יעזני תורה. הרבה תהלים נאמר בו. מתפללי גם שכרי מלכד שילמדו תורה. הראשון ששכן בציולה נשרף; השני — היום במרכז מהאבנים שהועברו מהסאלאש של הרבי. גבאי התכידו — יענקל ריונברג היה.

הקלויז הודיטשיבי — נבנה ליד הגשר מעל נהר הציולה. בשכנותו נמצאו האיטליות. שימש "חדרים", ר' נתן אריה לייבוניץ עבר לפני התיבה בימים הגיראים והתפלל בניהם ודיטשובי. משנשרף ולא נבנה עוד — עבר לימדי חודש. בבית זה הורשו ציונים לנאום את נאמיהם — בגלל ציוניזם של מתפלליו — יבראשם ר' בן־ציון פיש.

בית הכנסת הגדול התהדן — בית חמה עם חלונות מעל ומתחת. מרשים יעזניר כבוד. בעלי תפילה מעולים עברו לפני התיבה. הרביצו תירד ברבים ומלא היה. ככל בתי הכנסת בבורשה. לידי היה קיים מנין הניער שנהלה את מוסדם כמתכונת המבוגרים.

בית הכנסת הישן — ראשון בתי התפילה ביישה שיראת כבוד אופפתו. בימי הרבי מייסדו כבר היה על מכוני. בניו מעץ והכיל לכל היותר כשישים יושבים. אליו הוזמן ר' אליעזר הערשטיק השיחט בצאתו מהמקוה שעל ידי בהצות לעלות לתורה במנין המתים. הדיין ר' יצחק, ויצברגר הדריכהו אך לעזית. בו היו מתפללים ברגלים שמזכירים נשמות. בסוף המאה ה־18 היטכן הקמיע שנתן הרבי הגיל ומנע גזירת גירוש שארבה ליהודי ביישה. אחרי מלחמת העולם השנייה — עדיין קיים היה ור' לוי יצחק שטיינמץ השודט האחרון של ביישה. משראה שסוחפים את העצים להסקה (הגויים) היתה לפרקי ולתקן בעציו את דמקוה. הקמיע נמצא בידי בן בורשה בישראל המסרב להוציאו מידו.

מלבד בתי התפילה הנמנים למעלה, אפשר לציין — מנינו של ר' משהלי [ואלדמאן] הדיין; בית כנסת קטן שיש בית והפכו למקום תפילה עבור היהודים הגרים בחלק התחתון הקיצוני. מנין המזרחי; מנין "תפארת ביישים" — שליד בית הכנסת העליון. משנפתח מנינו של המזרחי החדשני

וויזוה... וישוב אנו מוצאים את ר' לייבוש בר בכותל המזרח של הישיבה, משתעשעים אתו בפלפולי דאורייתא" (המודיע, ל' אדר א' תשמ"א).

בנו הרב שלום הלפרט כותב בהספדו: "בעודו יניק נפטר עליו אביו מורו ר' מאיר והיתום הקטן נעשה אב לעצמו. חניך עצמו והדריך עצמו... היו בני בורשה רואים את הארץ הצעיר הגדל ביניהם ומתגאים בו. הבחינו בו שלגדולות נוצר והחלו משתעשעים בו ומתכבדים בשימי, ראיהו כנכס רוחני של קהילתם, לעולם אין מוצאים את לייבוש בר הקטן אלא בבית המדרש ומעולם אין מוצאים אותו עוסק בשיחה בטלה. גרים באורייתא תדירא... טרם נכנס לעול המצוות ומינוהו לומר שיעור בפרקי־אבות ברבים מדי שבת בשבתו" (שם שלוישים לפטירתו).

הסופר ר' יהודה נהשוני כותב: "הגאון רבי לייבוש בר הלפרט זצ"ל רבה של אגודת ישראל בצפונה של תל־אביב היה גאון וצדיק נודע בשערים... רב הילו כנואם ומרצה מחונן הוא הראה בהופעותיו בכנסי תלמידים, בכנסי התנועה ובהודמנויות אחרות. הוא היה ראש המדברים בכל מקום, דבריו נתקבלו תמיד בתשואות, כי היה פה מפיק מרגליות ושופע חכמה ודעת. שמו יצא לפניו כעילוי בעל כשרונות" ("שערים", ביום השלושים לפטירתו).

תפס עמדה מכובדת בחיים הצבוריים של יהדות רומניה בכלל ויהודי מאראמארוש בפרט. השאיר בכתובים הידועי תורה רבים בהרבה מקצועות התורה. בנו הבכור ר' יצמאל שמעלקא האלפרט, שנבחר לחברי־כנסת, ואדיו הרב מאיר ור' שלום הלפרט מכינים אותם לדפוס.

התפלה

ארגון הקהילה, מוסדותיה ואישיה

שלא כמו ברוב יישובי מאראמארוש, התפתחה קהילת בורשה בקצב מואץ למדי, מתחילת קיומה ואילך. בשליש הראשון של המאה ה־19 כבר היו בה 250 נפש. מנין קבוע היה בה החל משנת תק"כ (1760) לערך. בית הכנסת הראשון נבנה בשנת תק"ס (1800). מסורת בפי אנשי בורשה שביית הכנסת הראשון נבנה בתוך חלקת יער, לאחר בירור החלקה והנחת היסודות לבית הכנסת, שימשו העצים הבלתי מהוקצעים לבניית בית הכנסת. הקירות הפנימיים טויחו בטיט וסודו בסיד וצוירו בציורים מרהיבי עין. בשנת ת"ר (1840) נבנה בית כנסת שני. בשאלה לרבה של סיגט, בעל ייטב לב, משנת תר"ם (1880) לערך (ראה למעלה), מזכיר רבה של סיגט בתי־תפלה אלה: "בית המדרש הישן, בית הכנסת ובית המדרש וקלויז ומנינים קבועים" — משמע שכבר אז היו בבורשה לפחות שישה בתי־תפלה קבועים. ייבוי בתי־התפלה בבורשה לא בשל מספרם הרב של יהודיה, שכן ב־1880 לא התגוררו בבורשה אלא 1144 יהודים (נפש) והם לא נזקקו לשישה בתי־תפלה. הסיבה היא במצבה הטופוגרפי והגיאוגרפי של העיירה, המפוזרת על פני שטח עצום. הפיזור של העיירה היה הגדיל ביותר בטרנסילוואניה ואולי ברומניה כולה. למשל, קלויזנבורג, בירת טראנסילוואניה החזיקה Jugăre catastrale 82,222 [מדת קרקע הנהוגה בטרנסיל־וואניה] ואילו בורשה החזיקה 82,583 (סיגט לא החזיקה אלא

מוזן: שדים ורוחות ומוזיקן מתראים בחלונות הפעורים ומהתלים בכל עובר ושב עם שקיעת החמה. משנגמר בנינו פרחה לה כת הליצים ונתמעט ערכם של שני המקוואות העתיקים, שהתבטלו מפני אחיהם הצעיר והמשוכלל והמצויד בכל הכלים המודרניים, מבית מכונות שהונעו ב"דיוול" עד מקוואות (נפרדים) שקירותיהם שיש לבן. וקנים שבדור התלחשו — הלזה מקווה ייקרא, היכן הריח המסורתי שהיה עולה ממימיו? יש מוסרים שטובלי המקווה התחתון חזרו למימיו העכורים ואילו העליון הוקצה לטהרת הנפטרים. את ר' משה'לי הדיון הביאו ממרחק רב כדי להטבילו בו והרבי מווישיווה (ר' מנחם מענדל הגר) קרא עליו בהספדו שנערך לו ליד בית הכנסת העליון וסיים בפסוק: "ומשה עלה אל האלקים", וגעה כל העם בבכיה.

בדרך כלל החזיקה קהילת בורשה שני שוחטים. השוחטים הידועים הם ר' גדליה שטיינמץ, ר' נפתלי מענדל ור' ישראל כהנא. ר' ישראל היה יליד ווילחוביץ הוסמך ל"ש"ב ע"י הרב מכונקאטש בעל "דרכי תשובה" והוא מפליג בשבחו כת"ח

הרה"צ ר' אליעזר הגר הרב מוויזניץ
עם השו"ב מבורשה ר' ישראל כהנא מימין

גדול. כולם היו תלמידי חכמים מובהקים ראויים לתורות באיסור והיתר, אלא מפני כבוד הרבנים והדיינים נמנעו מלפסוק הלכה בעצמם. השוחטים שימשו גם כמוהלים, אך היו גם בעלי בתים שהיו להוטים אחר מצוה זו, כגון ר' מיכל שטיינמץ ואחרים. ר' מיכל שטיינמץ היה גם בעל תפילה מעולה (בניו היו עוזרים לו כמשוררים), ר' גרשון שטיינבר הדיין, ר' שמואל הערשטיק, ר' מוטילי גענד, שהיה חזן של ממש (התמחה בארצות הברית), ר' נתן אליהו לייבוויץ ואחרים.

חבריו עם חבריהם מ"הפארת בחורים" ודרשו את ספר התורה שברכוש המנין, הואיל והם הרוב. פסק הדין הורה שאין מוציאים ספר תורה ממקום שמתפללים בו. הללו עשו דין לעצמם והציאו את הספר שלא ברשות אבל בידעה. נגרים שבמזרחי התנדבו להתקינו ארון קודש סגור על מנעול שאין לפתחו. התחכבו "תפארת בחורים" — חצבו את העץ והציאו את המנעול — יספר התורה. הדבר חזר חלילה כמה פעמים.

ראשון למוסדות הקהילתיים היה כמובן החברה קדישא, שנוסדה בשנת תקע"ה (1815), אך למעשה תפקדה מאז קיום הקהילה. בבורשה היו שלושה בתי-עלמין, העתיק, הישן והחדש, שנחנך בשנות השלושים. ראשון הנטמנים בבית-העלמין החדש היה ר' ישראל הגר בנו של האדמו"ר ר' פנחס, שהיה ידוע חולי ונפטר במצאי יום הכפורים בדמי ימיו. בבוא האדמו"ר מבורשה להתפלל ב"סאלאש" בפעם האחרונה. אחד מפנסקי החברה קדישא נשא לפליטה ונגאל על-ידי ר' שלמה יעקב גרוס יהיא ש"י עתה בבית מאראמארוש בתל-אביב. רשומים בו מאת שמית בכתבי-ידו של ר' בן-ציון פיש, שאף הקדים לו הקדמה, שאינה מעניין הפנסק. ראשי החברה היו שנים רבות ממשפחת סאבוי. מן הראוי להזכיר את הקברן הוותיק, ר' מנדיל יואלס, מצעירותו עד זקנה ושיבה עשה הוא את כל העבדות בבית-העלמין. כספרים, שבגיטו הבטיח שלצורך לא תהיה שליטה עליו יאמנם נפטר לפני הגירוש לאושוויץ.

מאז קיום הקהילה היו בה כמה חברות ללימוד תורה: חברה משניות, חברה ש"ס, חברה תהלים ועוד. תקנון הקהילה, שהיה בתיקף עד היום, נוסח בשנת תרל"א (1871) ואין ספק שעשרות שנים קודם לכן נהגה הקהילה לפי תקנון מנוסח בכתב. התלמיד-תורה נוסד בשנת תר"ל (1870). בתרס"ח (1908) נוסד ארגון נשים למעשי צדקה וחסד ובשנת 1918, כפי הנראה בשל המצב הכלכלי החמור ששרר בעת המלחמה, ארגנו כמה אנשים את חברת מתן בסתר, במטרה לתמוך במשפחות מכובדות שירדו מנכסיהן. בחקופה זו נוסדה גם החברה "כדי חודש", שתבריה נפגשו כל ראש חודש לסיום שנה סדרי משנה וסקירת מצבם של בעלי הבתים הווקקים לסיוע. כלבד חברות אלה היו קיימות חברות ביקור חולים, הכנסת כלה, פועלי צדק לעזרה הדדית. לציון מיוחד ראוייה חברת הבחירות לתרבות "קולטור-פאריין", שבמסגרתה נוסדה אגודת "אנטי-מדה" על-ידי הנערות מבתים אמידים. נערות אלו יצאי בקריאה לכל בנות בורשה שאף נערה לא תופיע בציבור בתלבושת מודרנית, אלא בלבוש פשוט וצנוע, בשמלת "פפיטה" מבד זול, כדי לא לבייש את הבנות משכבות העניות, שאין ביכולתן להתלבש לפי צו האופנה.

בבורשה היו שלושה מקוואות-טהרה, שנים מהם עתיקים והשלישי הוקם בין שתי מלחמות העולם. ניתן שוב את רשות התיאור לגדליהו שטיין:

שני בתי מרחצאות היו בבורשה שמקוואותיה הביאו טהרה ליהודיה בחייהם ובמתים. כל ימות השבוע הולכים היו ל"מקוה" ובערבי יממות ימועדים — ל"כרחץ". שניהם נבנו יחד ובשכנות עם שני בתי הכנסת הגדולים, העליון והתחתון. אולם כשהנבנה בית כנסת "כדי חודש" בכרכו — הוקצה גם מגרש גדול להקמת מקוה שלישי, בקרבתו. הוחל בבנינו בימי מלחמת העולם הראשונה, אבל היפסק מחוסר תקציב ורוע המצב ועמד בקירותיו האפורים ובגגו שנים רבות. הבנין שימש מקור לא אכזב לסיפורי פחדים כסמרי שער, שהתהלכו בין תלמידי החדרים והרעידו אה עצמותיהם היבשות מחוסר

בערל שטיין, ר' בן-ציון פיש, ר' גדליה כהנא, ר' יעקב אריה גאנז, ר' אברהם דב קאוולר, ר' יהוקאל צבי קאוולר, ר' יעקב שטיינמץ, ר' מאטיל אדלר, ר' משה פרוכטר, ר' מאיר שטיינמץ ואחרים.

כשנת תר"מ ועד סוף המאה הי"ט (1880—1900) היו נכבדי הקהילה ופרנסיה (בצד חלק מן המנויים לעיל, שהאריכו ימים מעבר ל-1880): ר' בן-ציון ב"ר משה גרישין פיש, ר' דוד גדליה מאשקאוויטש, ר' פנחס הכהן רבין, ר' משה שמואל גיילנדר, ר' דוד דב לאנקסניר, ר' מנחם שמואל מענדלאוויטש, ר' בערל שטיינמץ, ר' משה פרנקל-תאומים, ר' יצחק אייזיק גליק, ר' עמרם פרידנברג, ר' יוסף מרדכי יורצברגר, ר' שלמה מארמור, ר' אברהם ברוך ב"ר שלמה שטיינמץ, ר' אברהם ברוך ב"ר מנחם מענדל שטיינמץ, ר' דב יורצברגר, ר' אריה ישישכר היילפרין, ר' בנימין וואלף גאנז, ר' חיים מייזלס, ר' משה אריה מייזלס, ר' זאב טסלר, ר' אליה פולאק, ר' אריה ליב פוגל, ר' יעקב יהודה פוגל, ר' מרדכי גרובר, ר' שלום לעבאוויטש, ר' יעקב קליין ואחרים. ר' אלי פולאק היה מחסידי סיגט הוא לקח לבתו מתלמידי ערוגת הבישים את ר' אברהם צבי רוט מסיסא-קוראט, בנו שנולד בבורשה רבי שמואל זאב רוט שהיה דיין באוהעלי, מכהן היום כרבם של "כתחיקי הדת" דחסידי בעלז בבני ברק.

כיצבה הסוציאלי והכלכלי של קהילת בורשה לא היה שונה ממרבית ישובי מאראמארוש. לפי הנתונים שמסרה הקהילת בורשה עצמה בשנת 1927 היה הרכבה הכלכלי והמסקי כדלקמן: 4 סיטונאים, 80 סוחרים ובעלי הנדיות, 3 הרשתנים (מנסרות עצים), 30 בעלי מלאכה, 100 בעלי ערקעית, ריבם בעלי מסיק-עזר קטנים, שעיקר פרנסתם לא היה על הקלאיות, רופא אחד, 5 פקידים בשירות ציבורי, 20 פקידים בשירות פרטי, 10 מלמדים, 10 קבלנים, 150 פועלים ושיכרי יום יריבם ככולם במנסרות העצים), 50 מחוסרי עבודה ו-150 נתמכים. תקציב הקהילה באותה שנה היה מיליון ל"י וחצי, שני שלישים ממנו הוצאו לצרכים אדמיניסטרטיביים ושליש לענייני דת, צדקה ולצרכים סוציאליים. מתוך 550 ראשי המשפחה שילמו את מס הקהילה כ-400 בעלי בתים. רוב התקציב כוסה על-ידי מספר קטן של יהודים עשירים ואמידים — בעלי מנסרות העצים, חוכרי יערות, סיטונאים וסוחרים.

ימי מלחמת העולם הראשונה היו קשים ליהודי בורשה. כ-300 יהודים היו מגויסים ו-15 מהם נפלו לחללים בחזיתות המלחמה. בתום המלחמה השתוללה מגפה בין יהודי בורשה, אך מסירות נפשם של יהודי העיריה וטיפולם המסור, למרות הסיכון הרב הכרוך בכך, הקטינה את מסדי האסון. המעבר משלטון האוסטרו-הונגרי למשטר הרומני היה כרוך בקשיים מעבר לא מעטים. עם תום המלחמה ונסיגת כוחות הצבא האוסטרו-הונגרי ממחוז מאראמארוש, הילכו אימים על היהודים (ולא עליהם בלבד) קבוצות בריונים מוזיגים ממשוחררי הצבא ועריקים, ששדדו ובזזו רכוש יהודי. יהודי בורשה התארגנו לקדם את פני הרוצחים והוקם משרד לאומי בראשותו של הרץ פרוכטר, בעל מנסרת עצים, שהיה למעשה ראש העיריה "בין מלכא למלכא" (ראה עליו לקמן), עד להתבססת השלטון הרומני בבורשה.

באותם ימים התארגנה בבורשה גם קבוצת-סתר שכונתה "חברת מלוה מלכה" (כנראה משום שהתכנסו בכל מוצאי

בעל תפילה מעולה היה גם ר' בן-ציון גאנץ חתנו של ר' יהודה מאיר פולאק. היה מתפלל בנוסח וויז'ניץ, שכן היה מקורב לאדמו"ר בעל אהבת ישראל מוויז'ניץ. הוא הוזמן על-ידי הגאון והאדמו"ר מווישווה ר' מנחם מענדל לעבור בסני התיבה בימים נוראים בבית המדרש הגדול באויברווישווה. פעמים הוזמן להתפלל בימים נוראים לסיגט. גם בניו היו יודעי-נגן על כנור. במוצאי שבתות בסעודת מלוה כלכה היו ר' בן-ציון גאנץ ובניו מנגנים בכשרון על כנורות, כשהמונים מבני בורשה גאספו להאזין לנגינה. (אחד מבניו, ר' יחזקאל גאנץ, שהיה שוחט באחד הכפרים במחוז בוקובינה, נרצח בצורה מוזעזעת בידי האוקראינים תושבי הכפר, כשפרצה המלחמה והאיזור נכבש מידי הרוסים. הרוצחים ניסרו אותו במנסרה).

ר' מיכאל שטיינמץ

ראשי הקהילה, פרנסיה ונכבדיה בין השנים תר"ח—תר"מ (1848—1880) היו: ר' מרדכי אריה כהנא, ר' מרדכי מייזלס, ר' מאיר היילפרין, ר' שמחה אליהו פיש, ר' דוד גאנז, ר' נפתלי הירץ שטיין, ר' בערקא קריינדלר, ר' יעקב פרוכטר, ר' צבי גיבלבר, ר' נחמן לאקס, ר' משה שמואל ווידר, ר' אברהם חיים שטיינמץ, ר' אברהם שארף, ר' יחזקאל קאוולר, ר' משה גרשון פיש, ר' פנחס מארקאוויטש, ר' צבי מארקאוויטש, ר' נפתלי צבי הלר (עלה ארצה ונטמן בהר הזיתים), ר' נחום צבי סריד, ר' זאב גיילנדר, ר' שמואל רובינשטיין, ר' אריה דב גאנז, ר' ליבוש רוזנברג, ר' שלמה הלוי איסדלשטיין, ר' אריה דב שטיין, ר' אברהם שווארץ, ר' אלימלך קאליש, ר'

ומעבר מזה "בורשה התחתונה". בתחומה של העיירה ובשל-טונה כמה ישובים ועירים (למעשה קבוצות בתים): רעפערדיע (יהודי אחד), בדיירץ (שני יהודים), פינטינה (שני יהודים), שעסול (ארבעה יהודים), האנדל (שלושה יהודים).

בורשה היתה "כרכא דכולא ביה". גדול במיוחד היה מספרם של תלמידי החכמים ויודעי התורה ביניהם. שנה-שנה למדו בישיבות השונות (וביחוד-בישיבת אויברווישווה הסמוך-כה) מאות בחורים מבורשה. אין בידינו, מפני קוצר המצע, לפרט את כל תלמידי החכמים שבעיירה; כשם שלא נוכל להזכיר את כל אנשי הקהילה, ראשיה, פרנסיה ונכבדיה. המפורטים למטה אינם אלא מבחר מייצג, שלא על עצמם בלבד יצאו ללמד, אלא על הכלל כולו. כל יהודי בורשה, מלבד בודדים (4—5), התהלכו בלבוש חסידי מלא: חבשו שטריימל בימי שבת ומועד, לבשו קאפטאנים ואף גרבו גרביים לבנים. רובם הגדול היו חסידי וויז'ניץ-בורשה ומיעוטם

שבת). מטרתה של קבוצת-חשאין זו היה להעניש את הפורעים האנטישמיים בבורשה ולהטיל את מורא היהודים על הבריונים. להם מיחסים את הוצאתו להורג של ראש המועצה הרשדא, אנטישמי מרושע, שמצאוהו מת בתוך ביר מים. קצב עבר לתוכו ליד ההרוג וגרון הקצבים בידו. מיד נאסר ונחקר, אך לא גילו דבר. נידון למיתה וגזר-דינו הומתק למאסר "שתים-עשרה שנה".

בימי מלחמת העולם הראשונה ומיד לאחריה קרו בבורשה שלוש מקרי רצח, בהם מצאו את מותם ארבעה יהודים: ר' ויאלף גיילנדר, בן-תורה ובעל נכסים וסוחר. בעצם היום נכנסו אל חנותו כמה גויים, סחפוהו עד לגשר ולאור היום ולעיני עיברים ושבים רצחוהו בגרוניהם. הרצח היה על רקע סיכסוכי מקרקעין; ר' שלמה ליב פרוכטר, סוחר בהמות ובעל פלגינה (מרעה צאן). יום אחד הועידוהו למקום פלוני, לשם מכירת סוסים. התנפלו עליו ודקרוהו בסכיניהם. הוא כונה בשם "דער אכעריקאנער", מיים שהותו בארצות הברית.

משהיהם ברחוב ר' ברל ורצברגר באמצע ממשקף, ר' יוסף אייזיק ורצברגר, ר' יעקב חיים שטיינמן, ור' עזרא ציק

חסידים לאדמו"רי הסביבה, כגון וידיטשוב-ספינקא, אוטניה, סינט ועוד.

זכתה בורשה למנהיגים בעלי שיעור קומה במידה גדושה. נפרט בקיצור נמרץ אחדים מהם.

ר' בן-ציון פיש כבר הוזכר למעלה כמחבר ספרים וכמי שבא במשא ומתן של הלכה עם גאוני הדור. נביא כאן את תיאורו של שלמה זמרוני מתוך חיבורו "הציונות הדתית במאראמארוש" (כתביד):

אישיות רבת-אנפין. טיפוס אגדי. תלמיד חכם ומשכיל, חסיד וירא-שמים, בעל השכלה כללית. ידע לשונות: לטינית, צרפתית, גרמנית, הונגרית, רומנית ועל הכל עברית ספרותית.

ר' חיים הרץ שטיין, יושב בבית אביו ביישוב "בדיירץ" (6 ק"מ מזרחה לבורשה). לגויים גודע שהוא מכר מספר בהמות שתמורתן קיבל כסף רב. בלילה הקיפו את הבית, ירו דרך החלון והמיתוהו ביטכנו בכטה (לידו ייכבה תינוקת ולא ניווקה). ניגשו למטת אשתו ותבעו את הכסף. לאחר שנתנה להם את מבוקשם וחזרה למטתה דקרוהו בסכיניהם. הובאה לבית החולים ושם נפטרה. שניהם היו בעלי צדקה, ולא עבר אורח, כגוי — כיהודי שלא אכל אצלם.

העיירה בורשה, שכאמור, כפוזרת על פני שטח רחב ידים, הכילה רחוב ארוך כארבעה ק"מ. בתלקו המזרחי חוצה את העיירה נהר הציולה: מעבר לנהר מזה "בורשה העליונה"

ועתיד נכסים, מחסידי הגדולים של האדמו"ר מאוונת, ר' חיים הגר. שנים רבות ראש הקהילה יצג היהודים במעצה המקור מית, מקורב גם לשלטונות המחוז. מנהל הבנק הקואופרטיבי של הגוינס. בסוף שנות התשעים הקים ליד בירשה מקום מרפא ונופש "באיילה פינטינה". לאחר מכן עסק בהובלת עצים בהכל טראנסילוואניה ועשה עושר רב. חזר לבורשה ובנה בית גדול ובתוכו בית כנסת. לעת זקנתו יסר מלמד ללכדי גמרא ותוספות עד שהיה לבר-אירין. בשנת תרפ"ד (1924) הייתה בוועידה הציונית הארצית בטרנסילוואניה. הופעתו בוועידה בלבוש חסידי כלא, עם זקן ופיאות ארוכות, משה את השוכת לבס של כל הצירים. בשנת 1926 הגה את הרעיון להקים בארץ-ישראל כפר מיוצאי בורשה, האמונים על עבודת אדמה ואינם בוחלים במלאכת כפיים. משלחת בראשותו סיירה בארץ ונועדה עם מנהיגי הישוב, שהבטיחו תמיכה מהירה. אך התשובה מעולם לא הגיעה לבורשה. העיתוי לא היה נוח, שכן כידוע ירר בתקופה זו מיסר של הוסר עבודה ורבים ירדו מן הארץ מאוכזבים. התכנית לא התגשמה.

ר' יהודה מאיר פולאק היה פעיל מאוד בכל עניני הקהילה. ביתו היה פתוח לרוחה. כל בר לב שפך לפניו את מר לבו והפליא לעשות צדקה וחסד. כפי הנודע אחר פטירתו הרבה

אחרי נשואיו היה לבעל טחנת-סמך ומנסרת-עצים ופרנסתו היתה בשפע. עם הופעתו של הרצל הכריז על עצמו כציוני והתחיל להטיף לסיבת-ציון. בא בחליפת מכתבים עם ד"ר תיאודור הרצל והיה הראשון שרכש והפיץ את השקל הציוני במארמארוש, דבר שעורר עליו ריגוז והתנגדות בין היהדות החרדית בימים ההם. לא סלחו לו שיהודי עם פיאות ארוכות, קפוטת ושטריימל יהיה לפתע לציוני...

בשנת תרצ"ט (1939), לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, החליטו יוצאי בורשה בישראל להעלות ארצה את מורם ורבים לציונות-הדתית וקבלו על עצמם את החזקתו ופרנסתו בכבוד עד סוף ימיו. ר' בן-ציון פיש ענה להם במכתב נרגש... וזה לשון המכתב כפי שצולם במקורו:

ב"ה מארגארטון, ג פרשת בחקותי תרצ"ט.

עתירת שלום לידידי החכם היקר ר' צבי אלימלך נ"י [הערש-מלך גולדוהבי מבורשה] ושלום לעולי בורשא החפצים טובתי ודואגים לאשרי. גיל מלאתי בקראי איגרתך היפהפיה שערכת לחתננו ר' שלמה אהרן בירנבוים, שבה השמעתיו שיעולי בורשא החליטו להמשיני מבור שאון הגלות, להעלני לגיא-חזון וארץ חמדה. אשר אם מנעני ה' ע"כ לדרוך בה, זכרונה לא יח ולא ימוש מחדרי לבבי. עד שגם בחזיוני-ליל ישעסעני וישמחני ושנתי ערבה עלי. ורק כאשר איסך אמצאני כאיש אובד ותועה בשימון. ולכן ברוכים תהיו אתה ידידי שנכנסת בעובי-הקורה — ואנשי כימני, כי הפחתם והציתם בי ויקות תקוה שכבר חשבתים לגדעכים ומיואשים, אולי ירצני ה' ויזכני לראות נוהו ולשמוח עמכם.

בספרי "דברי חכמים" המכיל 3000 פתגמים מחוכמים מחכמי תבל אשר העתקתי ללשונו, כתוב: "תודה בדברים היא קלה, בלב היא מעולה — ובמעשה היא מהוללה". חובת שלוש אלה התודות רובצות עלי. שתיים הראשונות אוסיט לכם ממעמקי לבי בפנים מסבירות. ועל השלישית תמחלו לי, בהיותי חסר-אונים, כאיש שיבה תוותרו עליה.

ידידינו! לא חוננתי בכנפיים בכנפי החסידה ואמרתי אעופה במועף אחד כמלאך, מחיק תשוקתי להתענג באיר החיים, תעצרני וקנתי-שיבתי. אף שהגני הולך על משענתי, על בוריי, בלי מטה בידי, אשר זקנים בגילי לא יזונו ממקומם. גם אור עיני אינו זקוק למשקפים, בכל זאת הנני זקוק לבגיי יהושע, שהוא יודע ארחי וטבעי ומשלים חפצי ורצוני כבן-זקנים, עד שלא אגזים אם אומר שחיי תלויים בחיי ממש ואי-אפשר לי לנסוע לא"י, רק אם הוא יסע עמדי וישרהני כאשר ישמשני כעת. כי את מי בלעד: אטריח לליוני ולשרהני במשך נסיעתי. ובעת היותי שם ועמו אשב במעון שישכור שם. ולכן אם לאל ידכם להשיג גם עבורו עם בני-ביתו רשיון כניסה, אסע ברצות ה' בלוויית בני שיחי, ובמדה שיכבד עליכם הסגת רשיון, כן יקל מעליכם עולי, כי בדרכי כלכלתי יתמכוני צאצאיי ולא אעמיס עליכם הוצאות פרנסתי.

בני יהושע יסע על הוצאותי ויביא לחמי ולחם ביתי בעבודה אשר יעבוד לכל אשר יבוקש. וגם שלוש בנותי המושלמות ביסיון ובהשכלתן, שהבכירה היא בת ט"ו שנים, תעזורנה לו בעבודתו או במלאכת החייטים או לשרת בהליכות-בית, בעיר או בכפר תמצאנה עבודה. גם שלושה ילדיי הזכרים, שהבכור הוא בן י"ג שנים, הם משכילים בלמודם.

ולכן אחלה פניכם, כאשר הראיתם רגשילבכם בחיבה גליה במכתבתם המלא רגשות עדינות, כן תחזקנה ידיכם להשלים את אשר החילוחם בלי רפיון. וה' עמכם. מוקירכם בן-ציון פיש.

עולי בורשה ענו על מכתבי הנרגש, אך בינתים פרצה מלחמת העולם השנייה והדרכים נסגרו. ר' בן-ציון פיש לא זכה. בשנת תש"ד (1944) והוא ישיש בן 98 הובל לאושוויץ. בניו הורידו אותו מרכבת-המוות בשמיכה כשעודנו חי. הי"ד.

ר' בן-ציון פיש העמיד בבורשה תלמידים שהלכו בעקבותיו. אחד מהם היה ר' יהודה מאיר פולאק, אף הוא חסיד

ר' יהודה מאיר פולק

לתת צדקה בסתר יותר מבגלוי. ר' יצחק ויידר, המכונה ר' יצחק "סודאש" בעל בית חרושת לסודה היה נאמן ביתי של ר' יהודה מאיר פולאק. ר' יצחק היה בעל חסד גדול ופיזר לעניים הרבה צדקה, חילק לעניים הוצאות שבת ויום טוב והיטיב עזרה לכל דורש. בעת פטירת ר' יהודה מאיר פולאק גילה ר' יצחק ויידר שמאחורי מעשה הצדקה שלי עמד ר' יהודה מאיר פולאק והוא שמימן וכלכל בסתר את כל מפעל

אבא נשאר לנגד עיני במלוא שיעור קומתו... גבוה, חמיר, עינים חומיות נוצצות, גבות עבותות, מצח גבוה, פנים מאורכים עדינים, אף חטוב, זקן מלא ושחור, שהלך והלבין, הילוך נמרץ, כשהוא רוקע ברגליו כל פעם שמחשבה הציקה לו או הבריקה לו. קול עמוס טונים, בעל דיקציה של נואם — ואמנם היה נואם טוב, מהיר תפיסה ומהיר חימה. יודע לכוּס ויידע לצחיק. בעל הומור נדיר, עם שנינות שובת לב, אמן הסיפור וחריף-לשון, עוקצני ומלטף. עד היום, 36 שנה לאחר פטירתו, אני פוגש אנשים המחזיקים בי כדי לספר לי אימרות שנונות, סיפורים והברקות מפי אבא, כאילו זה עתה נאמרו. היה בעל סגנון כתיבה משלו והיה לו טעם עדין. היו אתו בכתובים שני ספרים — אחד על תולדות בורשה והשני דברי הגות — שטרו ועמל עליהם לעתות הפנאי ולא פעם בשעות הקטנות של הלילה...

הצדקה של ר' יצחק ווידר. כל האדמו"רים לבית וויז'ניץ וכן רבנים ואדמו"רים אחרים ועיברי אורח התאכסנו בביתו. הוא היה איש מעיזי ובעל יומה ועשה הרבה למען קהילת בורשה ואגודתה לעזור עזרה קונסטרוקטיבית ומכאן אהבתו ונטייתו גם לבנין ארץ ישראל ברוח התורה. הוא היה מאד מקובל ואהוב על אנשי קהלתו בהיותו גם איש עממי ומעורב עם הבריות. נפטר בשנת 1928. משפחת פולאק היתה מסועפת מאד, מהם תלמידי חכמים ומהם סוחרים ובעלי תעשייה. בעלי המפעל הגדול לטקסטיל "פולגת" אשר בקרית גת אף הם מצאצאי ר' יהודה מאיר פולאק.

בנהיג בעל שיעור קומה בקנה-מידה צמער לבורשה יסדילתה היה ר' מיכה מושקוביץ. בנו של ר' דוד מושקוביץ

ר' צבי פולק

לאה ינטה פולק

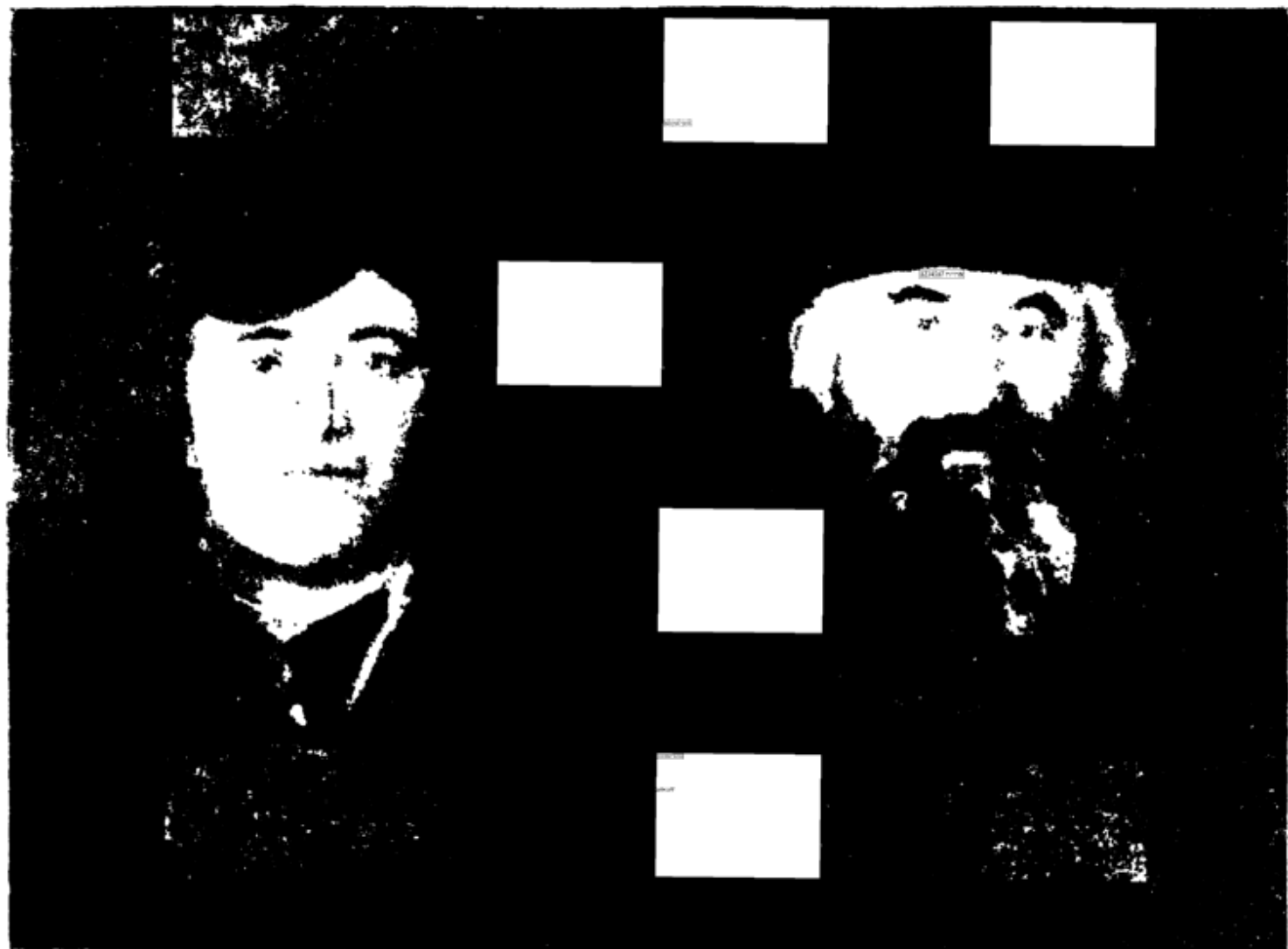
אבא היה תלמיד חכם, בדקדק במצוות ובלבוש, השקפתו הציונית היתה רחבת אופקים. הוא השתייך להפועל המזרחי... היינו משפחה אמידה, היו לנו כנסרה גדולה, שדות ויערות. אך ביסוד היינו אנשי אדמה... כשבא סידקוב מישראל לחפש איכרים יהודים שיעלו לישראל הוא מצא את רובם בבורשה. אבא סייע לו בגיוסם ובעלייתם. הם באו לרחובות ושם כונו בשם "חורגים" על שום חריצותם... היום, הם ובניהם ובני בניהם רכשו נחלאות ירושם ונהיו לאמידים רחובות.

החל מאמצע שנות העשרים ועד לשואה עמד בראש קהילת בורשה, ברוב השנים, ר' הרץ פרוכטר. כבר בצעירותו עקב בענין רב אחר דרכם בהנהגת הקהילה של ר' בן-ציון פיש, ר' יהודה מאיר פולאק ואחרים. אף ר' הרץ פרוכטר היה מחסידיו של האדמו"ר ר' חיים הגר מאוטניה, אך היה מקורב גם לאדמו"רי וויז'ניץ. הוא ואחיו הבכור ר' יצחק פרוכטר קנו את שטח המכרות העזוב והקימו ים מפעל עצים גדול.

הדיין מנאסויד (ולאחר עלותו ארצה רבה של שכונת פלורנטין בחל-אביב, בה נפטר בוקנה מופלגת), שהטיף לציונות גם בחיבוריו התורניים כגון "רגלי מבשר" (קלוז'ה תרס"א) ו"גלילי זהב" (סאטמאר תרצ"ה — תרצ"ו). גם ר' מיכה מושקוביץ היה מראשי הקהילה והיה שותף למנסרת עצים. מראשי המזרחי במדינה אותו ייצג בקונגרסים הציוניים. אף הוא ביקר בארץ במשלחת הנוכרת. הוא השאיר רושם רב על ר' אברהם יצחק הכהן קוק רבה הראשי של ארץ-ישראל. בנו, נפתלי בן-מישה, הרפיש רשימה נרגשת על אביו ("אבא"). והרי כמה הבאות:

למען שור וביזה, ניהל אתם הרץ פרוכטר משיאומתן מכושר כדי לכושר זמן ובינתיים הגיע למקום הצבא הרוכני, שזה עתה כבש את המקום, והגן על היהודים ורכישם. בתפקידי כראש האזרחים אירגן כליציה יהודית, שהורכבה מחיילים משוחררים, שחזרו מחזיתות המלחמה על כלי-ידיהם. באיתה תקופה אף הוציא צו האוסר על מכירת מمتلكאות חריפים בבורסה. אחד היהודים עבר על הצו והוא נענש בביזוי פומבי. רוב הזמן רכין שתי מלחמות העולם נבחר הרץ פרוכטר

מלבד היותו נשיא ("פרעזעס") הקהילה התמסר גם לניצור העובד בבורסה, להקנות לו מקצוע באמצעות סניף הגזינט בסיגט. ביומיו הקימה חברת פיק"א סניף בבורסה, שהחילק ליהודים פרות ומכשירי חקלאות בחינם או במחיר סמלי. ר' הרץ פרוכטר היה כפורסם ליהודי פקח וממולח. היו לו מהלכים בחיים הפוליטיים ונסיון רב בעסקנות צבורית. בעל הופעה נעימה, יודע שפות, בעל שיחה נאה ונחון באיג" טליגנציה טבעית. לפתחו הסכים כל יהודי שהסתבך עם

ר' משה מושקוביץ ורעייתו

למיעצה המקומית ולעתים אף למיעצה המחוזית. הוא נספה בשואה.

בשנת 1936 נבחר לראש קהילת בירשה ר' אברהם הירש ראטה. מראשוני מארגני תנועת "תורה ועבודה" במאראמארוש. שליחי ארץ-ישראל שביקרו בבורסה התארחו בביתו. נבחר כציר לקונגרס הציוני בקארלסבאד. ביקר בארץ-ישראל כתייר בשנת תרצ"ה (1935), בתקופת עליית צידקוב. עבר את כל מוראות השואה, בה אבד חלק ממשפחתו. לאחר השיאה חזר לבורשה והיה אחד הפעילים בשיקום הריסותיה. בשנת 1950 עלה ארצה והתישב בשכונת ה' בבני-ברק, ולקח חלק בעיצוב דמותה הציבורית של השכונה. נפטר בשנת תשי"ט (1959). (על-פי חיבורו הנ"ל של שלמה זמרוני).

כדגם מייצג לתלמידי החכמים בבירשה, ניסח לאלה שכבר

השלטונות או שעמד לפני משפט מסובך, כדי ליהנות ממנו עצה. גם אדמו"רים ורבנים התייעצו אתו בענינים שונים. כאשר שלח הסוכנות מר סידקוב היה בדרכו לפולין כדי לארגן עליה של חקלאים, היה זה ר' הרץ פרוכטר שעכב אותו במאראמארוש. והציג לפניו את יהודי מאראמארוש כחקלאים מובהקים. בהשפעתו של ר' הרץ פרוכטר ארגן סידקוב את עליית חקלאי מאראמארוש, הזוכרים לו זאת לטובה. שכן בדרך זו ניצלו כתופת השואה. הודות לקשריו הטובים עם השלטונות הוסיט עזרה לרבים הפונים אליו.

כאמור, היה הרץ פרוכטר ראש העיירה בפועל עם תום מלחמת העולם הראשונה. בתוקף תפקידו זה היה המארגן והיוזם להגנה עצמית נגד הבריונים והפורעים המזוינים שהחלו בשיוד ובביזה רכוש יהודי. כאשר החלה התקוממות איכרים

מן הדין להציג כמה יהודים מן השכבות הבינוניות, שיש בהם כמה קוֹי־אופי מייצגים ומדגימים:

ר' יצחק ווידר ה"סאדאש", בעל מפעל קטן לייצור מי־סיפון, שכל ימיו היה רודף צדקה וחסד, הושיט עזרה לנוזקים, לחולים ולנזכאים. היה חונן דלים בגיפו ובממונו. לאחר פטירת ר' יהודה מאיר פולאק גילה ה"סאדאש" שהממון שחילק לעניים קיבל מר' יהודה מאיר פולאק לשם "מתן בסתר", כנזכר. באחרית ימיו עלה לאר"י.

שני האחים הרטל ויוסל ברוך שטיינמץ, בעלי עגלות ועניים מרודים כל ימי חייהם. פעם בשמחת תורה, לאחר שתיה כדת כשהיו קצת מברשמים, התחבקו שני האחים כשהשטררימל בעלי הזנבות המרוטים עם "שתי שערות" על ראשיהם, והתמוגגו מרוב נחת וישרו בהתלהבות ובשמחה עצומה "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו". עמד הרב מבורשה מן הצד ועיניו זלגו דמעות ואמר: רבונו של עולם, הבט וראה את עמך ישראל. יהודים אלה אין להם מזון שתי סעודות וכיצד הם שמחים בחלקם.

נזכיר גם את זכרונם של שתי נשים מבורשה כפי שהן מופיעות בזכרונותיה של פראדל ווידר (פייג'ס) "מן התצר של הרבי" (בכתב־יד): ברצינו לומר גם כמה מילים טובות לזכותן של שתי נשים שכנינו מהצד השני של חצרינו, שעשו הרבה כדי לעזור לעניים בצדקה וברפואה. זלאטה אשה נפלאה זו היתה האשה הפשוטה ביותר שהכרתי אי פעם. אפילו קרוא וכתוב לא ידעה. אך כחצית מעגני בורשה אכלו מלחמה. היא היתה מחלקת ביד רחבה ובלב שלם לכל דיכפין חלב, חמאה, וגבינה (במיוחד לפני חג השבועות), תפוחי־אדמה לפני פסח, עצים לחורף וקט למורונים למטות בקיץ. וככל שהרבחה לחלק כן גדל עושרה. ביתה היה הבית היחיד בעיירה שבו אכלו המסרתים הנוצרים כשוים עם בני הבית בשולחן אחד. ישנה דמות נוספת שקשה לי שלא להזכירה זו פראדל יעקב לייבס הבת של הגבאי, שניהלה את טחנת הקמח שלהם בימים ובלילות יטבה אצל חולים העניים יידם לא השיגה טיפול רפואי. אם כישהו חלה קראו קודם כל את פראדל כדי שתקבע אם החולה זקוק באמת לרופא. היא היתה גם מעין בנק לגמילות חסדים. לכל אדם היתה לה מלה טובה.

את ארגון הנשים למעשי צדקה וחסד הקימו שתי נשות־חיל: מרת שרה גאנץ בתו היחידה של ר' יהודה מאיר פולאק (אשתו של ר' בן־ציון גאנץ הנ"ל) ומרת זיסל בת ר' כתיאל שטיינמץ. הן פעלו ללא ליאות לתמוך במשפחות עניות שהיו במצוקה. בתחום פעילותן של נשים צדקניות אלו היו מתן בסתר, ביקור חולים, עזרה ליולדות עניות וכיוצא בהם.

אין פלא איפוא שהתנועה הלאומית בבורשה היתה מפוֹר־תחת בבורשה יחסית לישראל יישובי המחוז. את הישראלים שאבו בני הנוער מן הדמויות המרשימות שהובאו לעיל. הארגון הציוני הגדול ביותר בבורשה היה של צעירי מזרחי ובני עקיבא, שזכו כ־400 בני נוער. בראש המזרחי היו מלבד הנזכרים לעיל גם ר' אליעזר שטיינפלד, חתנו של ר' חיים פרל מאמירי היישוב, הרופא ד"ר מישלם סולומון (שהיה יהודי יומר תורה), ר' שלמה פריד ור' מנשה שטיין. בראש הצעירים עמדו צבי אלימלך גולד (זהבי), שעלה ארצה. היה יליד מאסיף (בן חיים ישראל גולד) והתיתם בגיל צעיר. אמו גיטלה לר' מיכל שטיינמץ ועבר אתה לבורשה. הוא היה מן

נזכרו למעלה, נציין את ר' שמואל ב"ר מאיר האלפרט. מבחירי התלמידים בישיבת טאשנאד ואויביווישווה ומן המצוינים שבהם. עילוי ומתמיד גדול עד שנתעלה בתורה בבקאות ובחריפות בצורה מופלאה. התנהג גם בחסידות ובפרישות. נספה בשואה.

ר' מיכל שטיינמץ בן הגביר ר' ישראל שטיינמץ וחתן ר' מאטיל אדלר. איש צנוע ונחבא אל הכלים, אך תלמיד חכם ירא שמים ורודף צדקה וחסד. כארבעים שנה התפלל לפני

ר' הרץ פרוכטר

החיבה מוסף בבית המדרש הגדול. פעל בעסקי ציבור לשם ימים. בכלחמת העולם הראשונה ארגן ומימן (יחד עם ר' שלמה לייבוביץ) מטבח כשר לפסח למען החיילים היהודים שבהזית הפריסלופ. כשכיבדי אותו להיות מוהל עשה את הסעודה על חשבוננו. לא הטיף מוסר ודן כל יהודי לכף זכות. נעים הליכות ומעולם לא כעס על איש. בערב יום הכפורים נהג לפייס גם את המשרתת כשעיניו זולגות דמעות. לבו ופיו ימים. (על־פי דברים שהעלה על הכתב בנו ר' אלטר שטיינמץ).

מילדי בורשה היה גם ר' יחיאל שטיינמץ, שנהרג על קידוש השם. הוא התגורר במיהאיפולווא, היה מגדולי היישובי חסידי ויוניץ. ת"ח ויר"ש ומסקורבי ונאמני הרבי מוויזניץ בעל "אהבת ישראל". היה בעל תפלה נפלא, כל שבת שמברכין ההודש נסע לרבי לגרוסווארדיין.

בית הספר "בית יעקב" והביאה ביוזמתה מורה מרגה. כשהיה לה קשיים כספיים לשלם למורה את משכורתה היברה בעצמה מחזות לכמה הצגות לפורים ולחנוכה שהוצגו בהצלחה גדולה. היא הצטיינה גם בכתיבת מאמרים ונאומים. על דמות זו כותבת פראדל ווידר במהברתה הנזכרת: "מלכה היתה טיבת לב וטהורת מידות כמו אביה. הרבה פעמים סימנתי אותה איכרת: "איך אני יכולה לאכול לשוכנע כשאני יודעת שיש כל כך הרבה ילדים רעבים בבירשא". גם לה, כפי שידוע, לא היו הרבה מותרות. אם מישהו היה זקוק לרופא ולא היה ברשותו כסף, היתה שולחת איתי עם תכשיטיה וכלי הכסף שלה כבר אחרי חתונתה למשכן אותם. כדי לעזור לנצרכים. אף הצילה הרבה יהודים מחרפת רעב. וכל מעשיה אלה עשתה בסתר. אני הייתי היחידה שידעה מהכל. כי היתה צריכה להיטהר שיעזור לה".

בשנת 1934 עלו 22 משפחות מבורשה במסגרת "עליית סידקוב". בין עולים אלה היה גם ויידל זאקס, מנהל עבודה במפעל העצים הגדול של האחים יצחק והרץ פרוכטר. אתו עלה גם בנו בן השמונה, אברהם זאקס. אחר כך היה פעיל בהגנה. לאחר קום המדינה גויס לצה"ל ומונה למג"ד בהטיבת גולני. זמן קצר לאחר מלחמת ששת הימים מונה סגן-אליף זאקס למוטלה הצבאי של רפיח. הוא עלה עם רכבו על מוקש וביום 29.11.68 מת מפצעיו.

השריפה הגדולה

בערב יבת (פרשת זאת חוקת התורה), ח בתמוז תר"ץ (4 ביולי 1930), פרצה שריפה שכלתה כשני שלישים של בתי היהודים בבורשה. כאלפים מיהודי העיר נשארו ללא קורת-גג.

הרקע לשריפת העיר היה תקרית בין פסדית-עמולה במיניסטריון החינוך הרוסי יממה צעירים יהודים. סטודנט רוסי בשם קונסטנטין דאנילה (Constantin Danila), חבר פעיל בארגון הפאשיסטי הרוסי "משמר הברזל", שהשתתף כבר ברציחתו של הסטודנט היהודי מאוניברסיטת צ'רנוביץ, דוד פאליק, התישב בשנת 1929 בבורשה. הוא נשלח לשם מטעם הארגון הפאשיסטי כ"מדריך תרבותי" לאיכרי בורשה. לפי דרישת המיניסטריון הנזכר, דאנילה ערך הרצאות רבות בפני האיכרים על ההיסטוריה הרומנטית וגבירה ואגב כך היה מעורר בהם רגשות פאטריסטיים-לאומיים. בהרצאותיו נכחו בדרך כלל גם צעירים יהודים בעלי הכרה לאומית. בשעה שהמרצה השמיע דברים בגנות היהודים, הקימו היהודים מהור מות וקראו קריאות ביניים, שהתפתחו לתגרות ידיים.

המרצה האנטישמי הממרימר והמתוסכל החל במסע שיסוי נמרץ בכפרי הסביבה והסית את האיכרים נגד היהודים בבורשה, שהם "מקור אסונם". דאנילה הצליח למשוך לצדו את רוב הכמרים שבכפרי הסביבה וביחוד את הכומר יון דומיטרסקו (Ion Dumitrescu), שבכל הטפותיו בכנסייה היה מסית את האיכרים נגד יהודי בורשה. יש לזכור, שהיו אלה שנים של שפל כלכלי חמור במדינה. איכרים רבים במאראמא-רוש הזניחו את שדותיהם ועיקר פרנסתם היה על מגנסות העצים וכריתת היערות, מפעלים שהיו בדרך כלל בידי יהודים.

הפעילים הנלהבים בבורשה. באמצע שנות השלושים עלה ארצה כחלוץ. לאחר מכן היה פקיד בעיריית תל-אביב. לפני פטירתו עבד באוניברסיטת תל-אביב. הפעילים האחרים בין צעירי המזרחי היו גדליהו שטיין, מוטי פרוכטר, אלתר פרוכטר, עזריאל פופוביץ, אנשל גאנו ואחרים. בבורשה התקיימה אסיפה איוורת של "בני עקיבא", שדובריה היו נפתלי הרץ מושקוביץ (בן-משה), שלמה גאנו ואחרים. לצעירי מזרחי היתה חות הכשרה בבורשה. גם הבנות פתחו סניפים ויסדו הכשרה לבנות, בה עסקו בחקלאות ובגנות, למדו עברית

קבוצת נערות במפל מים בהר "פיאטרוס"

(המורה היתה שפרינצה שטיין). העסקניות שביניהן היו קלרה וורצברגר, שרה פרוכטר פיניע-לאה ועוד. גם לתנועות אחרות היה ייצוג בבורשה. נחום פערל ייצג את בית"ר, אברהם הירש ריזל הקים סניף לתנועת הנוער העל-מפלגתית הטראנסילוואנית "באריסיה". ואף נשמע קולו של קומוניסט בודד.

קבוצת אגודת ישראל וצעירי אגודת ישראל אורגנה בידי הרב ליבוש בער האלפרט על דעתו של רבו מווישווה רבי מנחם מנדל הגר. גם הרב ובני-ביתו תמכו בקבוצה זו. הסניף שמנה כ-150 צעירים חרדים הקים אף הוא חות הכשרה בה התאמנו והכשירו עצמם לחיים פרודוקטיביים בארץ-ישראל. בנות אגודת ישראל בבורשה התארגנו עוד לפני הסניף של צעירי אגודת ישראל. המארגנת היתה בתו של הרב, מלכה, שנישאה לנכדו של האדמו"ר מספינקא ר' יצחק אייזיק ווייס בעל "חקל יצחק", האדמו"ר של ספינקא בימינו ר' יעקב יוסף ווייס. הרבנית מלכה הגר-ווייס היתה המייסדת של בנות אגודת ישראל כמעט בכל מאראמארוש. בבורשה יסדה גם את

הרב מברשה, ר' אלטר האגר, עם קבוצת "חלוצים" ב"הכשרה"

חלמיות בית ספר "בית יעקב" בבורשה

הצפונית להונגריה, ב־30 באוגוסט 1940, עדיין לא הורשו כמעט היחסים הבין־עדתיים. שכן רוב האוכלוסייה הרומנית סבלה אף היא לא מעט מן המישר הרומני. לא עברו אלא חדשים מעטים ויהודי בורשה החלו לטעום את גזירותיו של המישר ההונגרי הנאצי־פאשיסטי. נפסח על תיאור הגזירות הכלכליות, שבעקבותיהן נשארו רוב יהודי בורשה ללא פרנסה והגיעו עד פת־לחם.

כבר בסוף החורף של שנת 1941 ניתנה על יהודי בורשה המכה הראשונה יפגעה בנפשות. 36 יהודים גורשו מבורשה בעטיה של גזירת האזרחות. מיד בעלות גזירה זו על הפרק, והיהודים מורדפים ממשרד למשרד לבקש מסמכים שהם ואבותיהם נולדו כאן, קם ראש המועצה, רומני בשם מארג'ין־נארו (Marginaru), וגירשם לפולין. אך הם לא הגיעו לפולין, שכן בתקופה זו, טרם פרצה המלחמה בין גרמניה לברית־המועצות ושטחי גליציה שגבלו בהונגריה עדיין היו כבושים בידי ברית המועצות. היהודים נלקחו להרי הקארפאטים הגבו-

היכות". (כן הראוי להוסיף: דאגילה חי היום בגרמניה והוא פעיל כעתינאי בארגון ימני של האמיגראציה הרומנית; הכומר דמיטרסקי יושב כעשרים שנה בכלא של המישר הקומוניסטי ברומניה יהיה הוא חי בבוקארשט).

כבר במוצאי שבת נוסד ועד־פעולה לעזרת הנשרפים בראשותם של ר' משה מייסלוביץ ור' הרץ פרוכטר. מזכירי הוועד היו הרב ליבוש בער האלפרט ויעקב ריזל. הדיה של השריפה הגיע לעולם היהודי כילו והוא נחלץ לעזרת יהודי בורשה. נציג הסוגרס היהודי ברומניה, אברסון, ביקר במקום ושלח דו"ח לארגון היהודי. בעקבות השריפה עקרו כעשר מ־שפחות מבירשה. כל מוסדות הסעד והצדקה היהודים במדינה גייסו ארגוני היהודים מחוץ למדינה הורישו תרומות לעזרת הנשרפים. המבטלה הרומנית גיערה את חוצנה ולא הוסיפה שום עזרה. רק המלכה־האם מימנה מכספה משלוח של מזון ("כסד לפסח") ליהודי בורשה. תוך זמן קצר הוקמו הבתים יחדש, ריבם כלבנים ואבנים.

בית ההבטלה לילדים בטעם ה"גיינז"

השוואה

הים, הגובלים בגליציה, ישם קפאו מקור בשלג העמוק. רק יהודי אחד עלה בידו לתזור, כיכולו קפוא ועוד נשמתו בו, והוא יסיפר על הקורות אותם. כן הראוי להזכיר, שמקרה זה הקדים את הגזירה הכללית של גירוש חלק גדול מיהודי

לאחר השריפה הזו היתסים בין היהודים לשאר התושבים להיות תקינים ברב או במעט. אף כשצורפה טראנסילוואניה

ההגנה

היהודים להשאיר עצורים בבתייהם. ואכן במוצאי החג, כאשר לא היה ליהודים פרוסת לחם-המזן, החלי הוואנדראטס לעבור מבית לבית. היהודים הוצאו מבתייהם כמעט בחוסר כל יהודים לבית הכנסת התחתון העתיק. משפחותיהם של חברי היודנראט הורשו להשאיר בבתייהם כמה ימים נוספים. בבית הכנסת הוכו יהודים רבים מכות אכזריות ורצחניות בידי הוואנדראטס. כולם עברו בדיקות משפילות כדי לגלות חפצי ערך וכסף בתוך המקומות הנסתרים שבגוף.

בשלושה משלוחים נלקחו יהודי בורשה לגיטו אריבר ווישווה. את המרחק (כ־20 ק"מ) עשו ברגל, תוך כדי הכאת בלתי פוסקת. את האווירה באותם ימים מרים מטיבה לתאר פנינה הלר (פצרי וורצברגר, נינה ונכדה להדין ר' יצחק

מארמארוש (ביחוד הצ'כית) וקארפאטורוס, שלא היתה אלא עיבור כמה חדשים, בחדשי יולי-אוגוסט 1941. היתה זו יזמתו הפרטית של מארג'ינארו, שבבוא ההונגרים לבורשה הודיע שהוא מבני עמם. לפני כן היה נחשב מארג'ינארו לידיד היהודים ומעורב ביניהם. לאחר המלחמה העיו פנים וחזר לבורשה וניסה שוב להתחבב על שארית הפליטה. עד שהרגיש שהקרע מתחיל לבעור תחתיו — ונעלכו עקבותיו (כניחים שהוא מתגורר בגרמניה, אליה נמלט לאחר המלחמה).

בשנים 1942/43 גויסו עשרות מיהודי בורשה לעבודת כפייה. רבים מהם נשלחו לאוקראינה ורובם נספו שם בכל מיני מיתות משונות. חלק מן המגויסים הושארו בתוך המדינה ומאלה ניצל חלק ניכר.

ר' דיים אליעזר הנפח עוסק בפירול סיסים

וורצברגר), אז נערה צעירה, בדיבורה (בכתב-יד) "כואת היתה בורשה". נביא כמה פסקאית מחיבור זה:

שמועות על גבי שמעות התחילו אצלנו על עתידנו וגורלנו, החל משמועות שאמרו שעומדים להיביל אותנו למחנה עבודה, עד השמועות שאנו מובלים להשמדה... ביום אחד התפרצה אלינו שכתנו מכול. יענטע מנדליביץ', שבבירשה היתה ידועה כ"יענטע שלמה'ס", בציחות ובצעקת, כאשר היא פרכה את ידיה בבכי כר: "מען פירט אינו הרגענען" (מיבילים אותנו להריגה). היא המשיכה וסיפרה שגוי אחד בכפר הציע להם, לקחת את בתם מלכה, יהלבישה כבגדי אכירה ולהסתירה אצלו. אך מלכה סרבה, באומרה: מה שיהיה אצלם יהיה גם אתי...

עוד לפני הכיבוש הגרמני (19 במארס 1944) חשו יהודי בורשה את נחת זרועם של הגרמנים. על הפריסלופ היה ריכוז גדול של חיילים גרמנים בחזית נגד ברית המועצות. כדי פעם היו החיילים תופסים יהודים ומעלים אותם לפריסלופ לשם ביצוע עבודות מפרכות בקור המקפיא של פיסגת ההר הנשוא. רבים מחיילים אלה, ביחוד הקצינים ובעלי הדרגות גבוהים, התאכסנו בבורשה בבתי יהודים. רובם לא גרמו צרות.

תחילת תקץ של יהודי בורשה החלה באחרון יל פסח תש"ד (15 באפריל 1944). בעצם החג (שהיה גם שבת), הורכב ה"יודנראט" בבורשה וקיבל התראה שבלילה על כל

להסתדר בחמישיות ועשינו את דרכינו לתחנת הרכבת. שם עברנו בדיקה קפדנית נוספת, כאשר נצטיינו להתפשט, כדי לחפש שם נשאר אי איזה תכשית או דבר ערך אחר אצל מישהו... החיילים ההונגרים דחקו בנו להכנס שבעים איש לכל קרון. מצאנו את עצמנו דחוסים וצפופים, ללא אפשרות לישר את רגלינו... חפילה אחת בפי: שאהיה אני הקרבן הראשון, כדי שלא אצטרך לראות את סוסם של יתר בני משפחתי... לבי התכוץ בקרבי בראותי את פני אבי ז"ל המצומקות, שעכשיו בלטו יותר מפניו נטולי הזקן (בגיסו נצטוו כל היהודים לגלח את זקנם) ובשומעי כאשר פיו ממלמל כאילו לעצמו: "וויל דען שוין דער אייבערשטער דאס גאנצע וועלדל אויסהאקען?"... במשך כל נסיעתנו המחרידה, מיום ששי אחרי צהרים עד יום שלישי בבוקר, הכניסו לנו פעם או פעמיים קצת מים בתוך קערה ואנחנו התנפלנו עליהם כחית טרף. הקערה התרוקנה כהרף עין אגב צעקות וריב. והנה אנו שוב צמאים כמקודם והצעקה הנוארת והמחרידה "מים! מים!" חוזר על עצמו. הילדים בוכים ומתישחים: "מים! מים!" והאמהות מסתכלות חסרות ישע בגורלן האכזרי... ביום שלישי בבוקר הגענו לאושוויץ, גיא בן-הגם לכל יהודי אירופה... באכזריות גסה נצטינו להשליך הכל על הארץ. ציינו המומים. אבי הייך השליך אף הוא הכל, אך את הנרתיק עם טלית ותפילין הדק חזק אל לבו. כאשר הפקודה האכזרית באה בשניה, לזרוק הכל למטה, בהצבעת על הנרתיק — עיניו התכולות הטהורות והעמוקות לבשו יאוש. עמד ונאבק עם עצמו, כאשר מוסיף הוא וממשיך ללחוץ אל לבו את היקר לו מכל — כאילו נצטווה לעקור את לבו מחוזו ולהשליכו ארצה. בודאי חשב הרצח כי הנרתיק הוא מלא זהב ויהלומים. לך חסביר לגוי, שבנרתיק ההוא טמונים כל חיינו ואין חיי אדם נמדדים עם כל זהב ויהלומים שבעולם. לא ידע הצדיק הטהור ההוא, שאינו זקוק כבר לטלית ולתפילין, כי את תפלו האחרונה התפלל כבר...

לאחר המלחמה התלקטו כ-300 יהודים משרידי היטואה לבורשה. עד אמצע שנות החמישים היתה קיימת מסגרת כלשהי של חיים קהילתיים בבורשה. השרידים שיקמו חלק מבתי הכנסת. בבית-הכנסת "עץ חיים" מתפללים יום-יום במנין. ר' לוי יצחק שטיינמץ נתמנה לשוחט בבורשה ובסביבה, ומלמד שיעורי תורה ברבים. לראש הקהילה נבחר מרדכי שטיינמץ. בין השבים לבורשה גם חתן הרב והאדמו"ר של בורשה, ר' יעקב יוסף ווייס, ששיכל את אשתו הרבנית מלכה ואת ילדיהם. אנשי בורשה הפצירו בו לשים את כתף אדמו"רי בורשה על ראשו, כשלישי לשושלת בורשה. אך עד מהרה עזב את בורשה, בנה את ביתו מחדש עם בת דודו ר' אביש הורוויץ רבה של קרולה, חתן האדמו"ר ר' יצחק אייזיק ווייס מספינקא. בהגיעו לארצות הברית נענה לחסדי ספינקא המיומנים ור' יעקב יוסף ווייס הוכתר כאדמו"ר הישלישי לשושלת ספינקא. לאחר מכן העתיק את מושבו לבני-ברק, בה הוקם בית-מדרש גדול, ישיבה וכולל.

במשך הזמן עזבו כל יהודי בורשה את המקום ועלו לארץ-ישראל. עוד קודם לכן, לפני קום המדינה, עלו כמה מצעירי בורשה בדרך ההעפלה ומהם אף הספיקו ללחום במלחמת העצמאות, שבה נפלו שניים מילידי בורשה. היום אין אף יהודי בבורשה.

קיים ארגון של עולי בורשה המקיים פעילות מזמן לזמן. לעולי בורשה חדר זכרון בבית מארמארוש, בו הונצחו זכרונות של ישוב יהודי גדול שאינו קיים עוד.

חג הפסח עבר עלינו באימה ובחרדה. היה זה חג הפסח האחרון, שחגגנו אותו כאשר הסבנו לליל הסדר כל המשפחה, כמעט, בשלמותה. היה זה גם חג פסח מר ואפל... קרוב לאחר הפסח התחילו הגרשים, כאשר החלו מקצה הכפר לאסוף את היהודים לבית הכנסת הישן. הנה האנשים, נשים וטף עוברים נגד עינינו, כשהם הילכים כפופי גב עם תרמיליהם או חבילותיהם על גבם, עלובים ומושפלים עושים הם את צעדיהם כאשר שנים או שלושה ז'נדרמים הונגרים מובילים אותם למקום אסופם...

לא אשכח את לילי האחרון טרם נלקחנו מביתנו למכלאה, אשר מצאה את סוכה, כאמור, בבית הכנסת הישן ואשר משם הועברנו לגיטו ווישו. בשכבי על משכבי ובחובקי ביאש את כרי תחת לראשי, בי אני מליטה את פני הספוגות דמע ובשיפכי את שיח לבי לפני, כנדון למיתה ששעותיו טפורות. הנה גזר הדין יצא להשמדה! עלי לעזוב את קני האהוב, שבו טפינים ילדתי ושנות נעורי. להצחי את כרי אלי בכל כחי, כאילו איכל למציא בזה מפלט, אשר יוכל למנוע את פרידתנו...

הי, מה קשה לי להפרד מכל הדברים האהובים עלי ואשר הו חלק מחיי! אני אוהבת לראות את שמי התכלת הזוהרים והצחקים... אני אוהבת להירדם לפול שירת הצרצרים ולהתעורר לקול ציוץ הצפרים, אני אוהבת לשבת על ההרים ובגיאיות ולהקשיב לקילוחיהם המרשרש של מעינות מפכים... אני אוהבת לראות את כבט עיניהם וחיוכם התמים והטהור של הילדים הקטנים. אני אוהבת אבי, אני אוהבת קיי, אני אוהבת סתיו, אני אוהבת חורף, אני אוהבת — חיים ולא מות! זעקתי בנושכי את שפתי עד זוב דם וקברתי את פני עמוק בכר. שאנשי הבית לא ישמעוני.

השיר של הימחר האכזרי מתקרב ובא. האם עלי לחכות חסרת ישע, שהאייבים יביאו וירצחוני ויורקוני ככלב? מי יקביר את עצמיתי ומי ינקום כאויבי? מוטב היה לי למות עכשיו ולהקבר לפחות כיהודי. כן, מוכנה אני — אחורי את נשכתי לבורא. ללא חסאים. קחני אליך אלי, הסתירני תחת כנפך...

הקיציתי השכם בבוקר... הוצאנו כיבתנו ונצטינו להסתדר בחמישיות ונלקחנו אל מקום האסוף, אל בית הכנסת הישן, בצורה דומה שולקתי יום יומים לפני זה המשלוחים הקודמים. שם מצאנו כבר את המשפחה שנאספו לפנינו, ביושבן על מטלטליה של גבי הרצפה, כל אחד ואחד ישב מכונס בעצמו, כשמבטיהם מושפלים למטה, כל אחד גלמוד, עצוב, בודד, אדיש. רק ילילתיהם של התינוקות והילדים הצליחו להוציא את אמתיהם כאדישיות... התישבנו גם אני על רצפת בית הכנסת. שעתה דוכה יותר לבית סוהר מאשר לבית כנסת. לבי צבט בקרבי כאשר נזכרתי בבית כנסת זה שכל כך יקר וקרוב ללבי, כאו ילדותי הרכה... ולא שערתי בעולם כי יהיה עלינו לשהות במחיצתו בציב עגום וגואש כזה.

כעבור ימים אחדים נלקחנו כשם לגיטו ווישו. הננו שוב עומדים בזר המשיית, ועשינו דרכנו כעשרים ק"מ ברגל, זקן וטף יחדיו. כר השארנו כאחורינו את כפרנו בורשה היקר לנו. בכבטנו האחרונים נפרדנו מהרחובות, מהבתים בעלי גגות הרעפים האדומים ומהתורים הירוקים מלאי-ההוד, שעד עכשיו היי חלק בלתי נפרד מהיינו. היתה זאת פרידתנו האחרונה ממקום אהיב, אשר זה דורי דורות מצאו בו יהודים את קנם. והנה באופן פתאומי הפר בורדע הכל לור לנו...

לגיטו ווישו הגענו מאוחר בלילה, רעבים וצמאים, עיישים וטורדים — שבורים בגוף ובנפש. הילדים בכו מרוב עיני עייפות והוקנים אשר בקושי גררו את רגליהם, גנחו מכאבים וכמיהושים מתלאות הדרך. הוכנסנו לבנין בית ספר, נשכבנו על גבי הרצפה על מטלטלינו, מרוב עייפות ורציחות נפלנו איך שהיינו בבגדינו עלינו ותיכף נרדמנו... חודש ימים בערך שהנינו בגיטו ווישו, והנה ביום ששי אחד בבקר של היום, אחרי מספר דייקני עליידי קציני ס.ס. ימ"ש נצטינו שוב

ביבליוגרפיה

הלברשטאם. ר' חיים מצאנז: שו"ת דברי חיים, חלק ב' יורה דעה—לבוש תרל"ה, סי' פט. צא: אבן העזר, סי' קע"ח. טייטלבוים, ר' יקותיאל יהודה: שו"ת אבני צדק, אורה חיים לעמבערג תרמ"ה, סי' י. דרימר, ר' שלמה: שו"ת בית שלמה, יורה דעה ח"א, לעמבערג 1878, סי' קמד; אבן העזר, לעמבערג 1889, סי' צב. טויבש, ר' אורי שרגא פייבל: שו"ת אורי וישיע, לבוב תרמ"י סי' טו. טויבש, ר' שלום: שו"ת שאלת שלום, מהדורא תניינא, לעמבערג תרמ"ה, סי' יח, עח. גרינוואלד, ר' משה: שו"ת ערוגת הבשם, אורה חיים, סייאלייז תרע"ב, סי' קכט, קל; יורה דעה, סאטמאר הרפ"י, סי' קפז. דייטש, ר' אליעזר: שו"ת פרי השדה, חלק ג, פאז' הרצ"ג, סי' סג; חלק ד, פאז' הרע"ה, סי' צ. טייטלבוים, ר' חיים צבי: שו"ת עצי חיים, סיג' הרצ"ט אבן העזר, סי' יז. שפרבר, ר' דוד: שו"ת אפרקטא דעניא, סאטמאר ת"ש סי' ח, סא, סב, סז, קמג, קמח.

Magyar-Zsido Okleveltar, vol. XVI, Budapest 1976, p. 100.

Magyar-Zsido Lexikon, Budapest 1929, pp. 135-136.

Schon, Dezsö: A zsido Borsai historiaja, Uj Kelet, 4.4.66, 8.4.66, 22.4.66, 29.4.66, 6.5.66.

Marton, Yehuda: Borsa, Encyclopaedia Judaica, vol. 4, pp. 1255-59.

Revai Nagy Lexikona, vol. III, Budapest 1911, p. 576.

ארכיון „יד יצחק“; 015 1558; 015/1242.

ראיונות עם כמה מיוצאי בורשה.
מרמרוש-סיגט (כתב-עת בעברית, יידיש והונגרית) בעריכת יהושע והלן רייך, תל-אביב, גליון 25, עמ' 7; גליון 26, עמ' 8; גליון 37, עמ' 6; גליון 39, עמ' 5-6; גליון 40, עמ' 3, 9; גליון 44, עמ' 2-3; גליון 45, עמ' 5.
אברהם, צבי יעקב: לקורות היהדות בטרנסילבניה, חלק א, ניו יארק, תשי"א, עמ' 24, 29, 35, 84, 109, 133, 216-219, 253.
גרינוואלד, יקותיאל יהודה: מצבת קודש, חלק א: סיגט ופלך מארמארוש, ניו יורק תשי"ב, עמ' 24.
הנ"ל: טיוטת יאר אידיש לעבן אין אונגארן, ניו יארק 1945, עמ' 247.
אלפסי, יצחק: תפארת שבמלכות, תל-אביב תשכ"א, עמ' 216-217, 221-222. (עפ"י שלמה יעקב גריס, המודיע, תמוז תשי"ז).
אנציקלופדיה של הציונות הדתית בעריכת יצחק רפאל, ירושלים, כרך ג, תשכ"ח, עמ' 383-385; כרך ד, תשל"ב, עמ' 263-264, 323-324.
רוזמן, שלמה: ראשי גולת אריאל, חלק א, ברקלין תשל"ו, עמ' רנא—רנח.
בן-מנחם, נפתלי: מספרות ישראל באונגאריה, ירושלים תשי"ח, עמ' 301.
אלה אוכרה, כרך ג, ניו יורק תשי"ח, עמ' 141—145.
אונגר, מנשה: אדמו"רים שנספו בשואה, ירושלים תשכ"ט, עמ' 48—50.
שורץ, יהודה: תולדות הקהלות בטרנסילבניה, חדרה תשל"ו, עמ' 120—123.
בן-דוד, מאיר, הפועל הצעיר, שנה מ (תש"ז), כרך יח, מס' 10, עמ' 10.
שיק, ר' משה: שו"ת מהר"ם שיק, אבן העזר, לעמבערג תרמ"ד, סי' קמח.

מאסיף

שני בתי-אב יהודים: שמעון ברקוביץ, נשוי ואב לילד, גרשם כרוכל ויילם 12 פלורין דמי חכירה לשנה; אברהם יעקב, נשוי ללא ילדים. אף הוא גרשם כרוכל, הוא יילם 17 פלורין לשנה. שניהם באו מגליציה. אין בידינו ידיעות אם יהודים אלה היוו את גרעין קהילת מאסיף לעתיד או, בדומה ליהודים רבים שהתיישבו בתקופה זו במאראמארוש, עקרו מכאן והתיישבו במקומות אחרים בפנים המדינה, כשמאסיף לא ייחשבה להם אלא תחנת מעבר.

מכאן ואילך החלו יהודים מגליציה להכות שורש במאסיף. רכשי קרקעות בחכירה ובהדרגה הפכו לבעליהן. עסקו במסחר סיטונאי בפירות, בבקר ובצאן. הקימו מנסרות עצים, טחנית קמח ועוד.

במפקד של 1830 אני מוצאים כבר כ-35 משפחות

לפי הרשימה דלדל: (בסוגריים מס' הנפשות)

אפטער לייב (5), אפטער משה (4), ארדן שמעון (3), פיירוורגער לואר (4), גיפנער ביינעש (5), אונגר ישראל (2), הרש אלי (4), פולק אברהם (4), שטרול חיים (3), פיירוורגער הרש (7), פולק מרקו (5), פיירוורגער יעקב (4). פסטורק

מאסיף (ברומנית: Moiseu, בהונגרית: Majszin). כפר, כ-45 ק"מ מדרום-מזרח לעיר סיגט. כל תושביו רומנים.

אוכלוסייה יהודית

שנה	ניספר	אחוז היהודים בכלל האוכלוסייה
1830	200	20.0
1880	534	?
1910	1098	26.8
1920	1356	28.0
1930	1216	23.2
1941	1067	19.0

ראשיתו של הישוב היהודי

בשלושה המפקדים של יהודי הונגריה בשנות העשרים, השלושים ותארבעים של המאה ה-20 לא נפקד אף יהודי במאסיף. רק במפקד של שנת 1768 אנו מוצאים במאסיף